МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет економічних наук

Кафедра фінансів

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь бакалавр

на тему:

“Місцеві податки та збори та їхній вплив на економічний розвиток регіонів”

Студентки 4-го курсу

галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Комарин В.М.

Керівник: кандидат економічних наук,

старший викладач кафедри фінансів НаУКМА

Сидорович М.Я.

Київ - 2021

ЗМІСТ

ВСТУП ……3
РОЗДІЛ 1. Місце місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах у міжнародному досвіді……..6
1.1. Роль місцевих податків та зборів у економічному розвитку регіонів….6
1.2. Моделі аналізу впливу місцевих податків на економічний розвиток у світі……...12
1.3. Аналіз використання місцевих податків у місцевих бюджетах країн світу……..17
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1……27
РОЗДІЛ 2. Теоретичні засади та досвід функціонування місцевих податків та зборів в Україні……..29
2.1. Джерела надходження місцевих податків та зборів у контексті фіскальної децентралізації……..29
2.2. Суть, роль і цілі використання місцевих податків та зборів……..37
2.3. Характеристика та досвід функціонування основних місцевих податків та зборів України……42
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2……...57
РОЗДІЛ 3. Аналіз впливу місцевих податків на валовий регіональний продукт, проблем та перспективних напрямів вдосконалення системи місцевого оподаткування в Україні……60
3.1. Побудова економетричної моделі кореляції частки місцевих податків у місцевому бюджеті та валового регіонального продукту……..60
3.2. Аналіз та висновки побудованої моделі……66
3.3. Основні проблеми та напрями вдосконалення системи місцевого оподаткування в Україні……67
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3……72
ВИСНОВКИ……...75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..82
ДОДАТКИ……..87

ВСТУП

Децентралізація влади та передання численних повноважень і фінансових ресурсів від вищих рівнів влади на місцевий рівень є світовою тенденцією розвитку державного управління. У розвинених країнах світу процеси децентралізації розпочались ще у минулому столітті. Якщо говорити про Україну, то її досвід та шлях децентралізації є меншим. Вагомим чинником, що пришвидшив процес децентралізації та спонукав органи місцевої влади ставати більш самостійними, є прийняття у 2014 році законопроекту про реформу децентралізації, яка покликана створити об'єднані територіальні громади з метою підвищення ефективності діяльності місцевої влади та покращення соціального та економічного середовища громад.

Одним з ключових питань у процесі децентралізації є питання фінансових ресурсів, тобто доходів місцевих бюджетів. Більшу частку доходів місцевих бюджетів України складають загальнодержавні податки та державні трансферти. Однак, досвід розвинених країн світу показує, що наявність власних джерел доходів - наприклад, місцевих податків та зборів - робить громаду більш автономною та здатною приймати самостійні рішення стосовно фінансування важливих проектів та напрямів.

Протягом останніх років (особливо після запуску реформи децентралізації) частка місцевих податків та зборів у доходах місцевих бюджетів зростає, однак цим показникам ще далеко до показників розвинених європейських країн. Враховуючи прагнення України до євроінтеграції та вступу в ЄС, необхідно відповідати вимогам Європейського Союзу до інтеграції. Враховуючи те, що держави Європи, як і Україна, є підписантами Європейської хартії місцевого самоврядування, то питання автономності місцевих органів влади є одним з ключових питань у сфері самоврядування.

Метою даного дослідження є проаналізувати вплив місцевих податків та зборів на економічний розвиток регіонів.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що питання місцевих податків та зборів є важливим у процесі децентралізації влади, а також питання впливу місцевих податків та зборів на економічний розвиток регіонів є малодослідженим та потребує детального аналізу.

Об'єктом дослідження є система місцевого оподаткування України.

Предметом дослідження є місцеві податки та збори у місцевих бюджетах України.

Зважаючи на мету дослідження, було поставлено такі основні **завдання**:

- проаналізувати роль місцевих податків та зборів у економічному розвитку регіонів та дослідити наявні дослідження у цій сфері;
- проаналізувати вплив процесу децентралізації на місцеві бюджети;
- дослідити джерела надходжень місцевих податків та зборів в Україні та світі;
- проаналізувати суть, роль і цілі використання місцевих податків та зборів;
- проаналізувати використання місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах України та країн світу;
- побудувати та проаналізувати економетричну модель впливу місцевих податків та зборів на економічний розвиток регіонів;
- визначити основні проблеми та шляхи вдосконалення системи місцевого оподаткування в Україні.

При проведенні дослідження було застосовано такі основні **методи дослідження**: порівняння, аналіз і синтез, історичний метод, економетричне моделювання, узагальнення.

Інформаційну базу дослідження становили нормативно-правові акти України з питань реформи децентралізації та місцевого оподаткування, статті Податкового та Бюджетного кодексів України, статистичні матеріали Міністерства фінансів України та Державної служби статистики України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань місцевого економічного розвитку, місцевого оподаткування та децентралізації, ресурси мережі Інтернет.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у можливості застосування результатів дослідження у вдосконаленні законодавчої бази у сфері місцевого оподаткування, а також у можливості продовжити дослідження впливу місцевих податків та зборів на місцевий економічний розвиток, враховуючи нові фактори.

Наукова новизна роботи полягає в розширенні та удосконаленні теоретичних положень впливу місцевих податків та зборів на економічний розвиток регіонів, а також в дослідженні наявності зв'язку між місцевими податками та зборами та валовим регіональним продуктом як критерієм місцевого економічного розвитку на прикладі регіонів України.

Ключові слова: місцеві податки та збори, місцеві бюджети, децентралізація, регіональний економічний розвиток, фінансова автономія.

РОЗДІЛ 1
МІСЦЕ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ У МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТАХ У МІЖНАРОДНОМУ ДОСВІДІ

1.1. Роль місцевих податків та зборів у економічному розвитку регіонів.

Зважаючи на глобалізовану світову економіку, пришвидшення циклів кризових процесів та інші чинники, місцева влада в регіонах повинна диверсифікувати джерела доходів до місцевих бюджетів, шукати якомога надійніші джерела доходів для стабільного економічного розвитку регіонів. Для того, щоб мати перевагу у швидкості реакції на ті чи інші глобалізовані процеси, місцевим органам влади доцільно не тільки розглядати джерела надходжень від держави - у вигляді трансфертів, дотацій, субвенцій - чи від міжнародних організацій - у вигляді грантів, стипендій для проектів, а й зміцнювати джерела доходів до місцевих бюджетів від представників місцевого населення - у вигляді місцевих податків та зборів [1, ст.6].

Щоб сформулювати визначення економічного розвитку регіонів, варто почати з трактування поняття “розвиток”. За тлумаченням словника, розвиток - це процес зміни того чи іншого об’єкту, який відбувається з виконанням характеристик незворотності, спрямованості, закономірності [2, ст.555]. Загалом, процес розвитку характеризують як реалізація змін у кращу сторону. Економісти трактують процес розвитку як покращення соціально-економічного рівня життя громадян [1, ст.7]. Процес економічного розвитку має супроводжуватись випуском товарів та реалізацією послуг, що, в свою чергу, забезпечує нові робочі місця, акумуляцію та ефективне використання всіх наявних ресурсів.

У минулому сторіччі процесом економічного розвитку країн переважно займались представники вищої державної влади. Для тодішніх стратегій економічного розвитку були характерними так звані загальнодержавні програми,

які сприяли розвитку певних галузей по всій країні. Однак, уже після Другої світової війни змінились тактики урядів: так як певні галузі зазнавали погіршення у питаннях виробництва, а держави не мали достатньо ресурсів, щоб підтримувати галузі, які занепадали, представники урядів перейшли до індивідуальних стратегій розвитку окремих регіонів, враховуючи складнощі різних територій та нерівність у їхньому розвитку [1, ст.7].

Варто також і сформулювати чітке визначення поняття регіону. За Економічною енциклопедією Мочерного, регіон - це територія держави, яка характеризується особливими умовами клімату, природу, економічної активності, видами діяльності, які сформувались під впливом соціально-історичних процесів [3, ст.164].

Таблиця 1.1 Підходи економічних теорій до економічного розвитку регіонів

Економічна теорія	Підхід до регіонального розвитку
Посткейнсіанство	Потреба втручання держави в економічний розвиток регіонів, мета - зменшити дисбаланси регіонів, спонукати до приватних інвестицій у менш розвинені регіони.
Неокласика	Основний засіб - “невидима рука” ринку, нерегульований ринок, мета - природний розподіл інвестицій, урівноваження можливостей регіонів.
Теорія незбалансованого розвитку	Суттєве задіяння держави в економічному розвитку, мета - зменшити диференціацію соціального та економічного розвитку різних регіонів.
Суспільна теорія регіоналізму	Детальний аналіз конфлікту інтересів уряду та місцевої влади, смета - рівноправний поділ повноважень та наявних ресурсів між урядом та органами місцевого самоврядування.
Технологічна теорія	Створення технологічних кластерів - центрів у регіонах, навколо яких розвиватимуться технології та економіка.

Джерело: складено автором на основі [1, ст.9].

При розгляді можливих стратегій економічного розвитку регіонів дослідники детально аналізують різні економічні течії, теорії, їх теоретичні підстави для того, щоб зрозуміти, яким чином варто реалізовувати економічний розвиток регіонів. У таблиці 1.1 наведено основні теорії, які можуть містити вагомі аргументи для тієї чи іншої стратегії розвитку.

Варто розуміти, що самі по собі ці теорії не зможуть досягти мети, яку містять у своїх постулатах. Будь-яка економічна теорія має реалізовуватись з врахуванням особливостей конкретної держави, регіону, місцевості. Однак, загальні світові тенденції свідчать про те, що все більше повноважень, можливостей та ресурсів для економічного розвитку регіонів отримують органи місцевого самоврядування, що позитивно впливає на ініціативність місцевого населення та місцевої влади у питаннях покращення економічних та соціальних умов громад [1, ст.9].

Економічний розвиток регіонів сам по собі не є самоціллю. На рисунку 1 зображено взаємозв'язок проміжних цілей та основної мети економічного розвитку регіонів.

Рисунок 1.1 - Цілі економічного розвитку регіонів

Джерело: складено автором на основі [1, ст. 12].

На можливість досягнення цілей економічного розвитку регіонів впливають так звані детермінанти - явища та процеси, які прямо та потужно впливають на здатність регіонів ефективно розвиватися. Виділяють такі основні групи детермінант [1, ст.12]:

- глобальні;
- національні;
- регіональні;
- локальні;
- макроекономічні;
- галузеві;
- корпоративні;
- індивідуальні.

Об'єкт нашого дослідження - місцеві податки та збори - належить до групи національних детермінант як елемент податкової політики. Національні детермінанти формують основні характеристики політики держави та регіонів як частин держави. Варто зазначити, що національні детермінанти є визначальними для регіонального розвитку у випадку, якщо влада у державі централізована. Якщо спостерігаються тенденції до децентралізації влади, то вагомість впливу національних детермінант на економічний розвиток регіонів зменшується [1, ст.14].

Як місцева, так і державна влада мають два основні глобальні завдання у суспільстві - створення робочих місць та економічний ріст. Тому, досить часто, представники влади для сприяння економічному росту звертаються до таких інструментів, як зниження податків та податкові пільги. Однак, дослідницька література не знаходить достатньо підтверджень тому, що зниження податків є найкращим способом створити нові робочі місця та стимулювати економіку [4, ст.7].

Зазвичай, у суспільстві вважають, що підприємства готові переїхати до іншого регіону, якщо там нижчі місцеві податки, адже це зменшить витрати на

виробництво, і, відповідно, збільшить прибутки компанії. Однак, як загальнодержавні, так і місцеві податки не є вагомою статтею витрат більшості підприємств. Висловлюючи думку про можливість міграції підприємств до інших регіонів, часто не враховується факт того, що для підприємства набагато важливішими можуть бути інші фактори - наявність уже навчених робітників, близькість до постійних клієнтів, а також якість публічних послуг конкретного регіону в питанні адміністрування бізнесу [4, ст.7].

Натомість, існують дослідження, які стверджують, що збільшення податків, якщо ті згодом будуть використані для покращення якості публічних послуг, може спонукати ріст робочих місць за рахунок економічного розвитку, пожвавлення підприємництва [5, ст.8].

Однак, існують зацікавлені сторони, для яких скорочення місцевих податків є єдиним правильним рішенням, адже підвищення цих податків може пошкодити економіку країни та зменшити кількість робочих місць. Представники ідеї зменшення місцевих податків зазвичай оперують такими п’ятьма аргументами [5, ст.13]:

1. Аргумент податкового тягаря - місцеві податки для бізнесу є помітним тягарем для фірм, що їх сплачують: зменшують доходи підприємства, збільшують витрати на ведення бізнесу - загалом, зменшують прибутки компаній. Це призводить до зниження інвестицій у виробництво та у кількість робочих місць.
2. Аргумент побічних ефектів пропозиції - зниження податків для фізичних осіб та підприємств стимулює працювати більше та збільшує заощадження та інвестиції, таким чином стимулює економічну активність.
3. Аргумент побічних ефектів попиту - зменшення податків для фізичних осіб та підприємств стимулює економічну активність завдяки впливу на витрати і, відповідно, на попит, адже зростають доходи після оподаткування.

4. Аргумент впливу на бізнес-клімат - держава може стимулювати економічний розвиток, впливаючи на бізнес-клімат завдяки зниженню податків.
5. Аргумент наслідків оподаткування для конкурентоспроможності - різні регіони конкурують між собою за підприємства, і, таким чином, зменшення місцевих податків робитиме конкретний регіон більш привабливим для бізнесу.

Наведені вище аргументи переоцінюють вплив від зменшення податків та ігнорують факт того, що саме на плечі держави впадуть додаткові фінансові витрати через зменшення податкових надходжень, що може неочікувано вплинути на будь-які сфери економіки та держави в цілому.

Зрештою, економетричні дослідження, аналітичні статті, фінансові аналізи багатьох фірм, у яких досліджувалося питання скорочення місцевих податків, свідчать про те, що наведені вище аргументи та стратегії навряд чи матимуть стимулювальний вплив на економічний розвиток чи на створення робочих місць у рентабельний спосіб [5, ст.8]. Більш того, ці ж дослідження говорять про те, що місцеві податки можуть мати або позитивний ефект, або не впливати зовсім на економічну активність. А ті наукові дослідження, які стверджують, що місцеві податки мають негативний вплив на економічну активність, також припускають гіпотезу, що при підвищенні податків витрати населення залишаться сталими - що є майже нереальним для більшості населення світу.

Зв’язок між фіскальною політикою, зокрема питанням місцевих податків, та економічним розвитком регіонів жваво обговорюється багатьма поколіннями творців політики та економістів. Наводяться різні аргументи, які пропагують чи то підвищення, чи то зменшення розмірів податків на місцях.

Загальний висновок наведених економетричних досліджень звучить так, що підвищення місцевих податків та використання додаткових доходів для оплати більшої кількості публічних послуг посилює регіональний економічний розвиток [5, ст.12].

1.2. Моделі аналізу впливу місцевих податків на економічний розвиток у світі.

Окрім теоретичних постулатів економіки, важливо проаналізувати і прикладні дослідження, що базуються на реальних статистичних та прогнозних даних. Світова економічна спільнота активно цікавиться та аналізує питання зв'язку місцевих податків та регіонального економічного розвитку. На просторах Інтернету можна знайти дослідження на цю тему, які проводилися ще на початку 1970 років. Нижче буде розглянуто результати аналізу світових моделей впливу місцевих податків на економічний розвиток регіонів.

Велика кількість емпіричних досліджень ефектів від місцевих податків показує досить різні результати, де коефіцієнт впливу місцевих податків на регіональний розвиток є як позитивним, так і негативним [6, ст.687]. Варто проаналізувати дослідження, розділивши їх на дві умовні групи: дослідження, які приходять до висновку, що місцеві податки та збори мають негативний вплив економічний розвиток регіонів, та дослідження, які свідчать про позитивний вплив місцевих податків та зборів на економічний розвиток регіонів. Крім цього, варто звернути увагу на те, які саме незалежні змінні використовуються в обох групах досліджень.

У дослідженні **Алаеддін Мофіді та Джо А. Стоун** 1990 року “Чи впливають державні та місцеві податки на економічний ріст?” економісти основними маркерами економічного розвитку взяли рівень працевлаштування (або створення робочих місць) та рівень інвестицій у виробництва. Дане дослідження базувалося на дослідженні Гельмса 1985 року, в якому особистий дохід місцевого населення виступав функцією місцевих податків, витрат місцевої влади та додаткових факторів, а податкові надходження та видатки місцевої влади вимірювалися як частка особистого доходу конкретного регіону. Результати дослідження Гельмса показали мультиколінеарність між факторами, і Мофіді та Стоун, як і Гельмс, вирішили опустити певні фактори (витрати на переказ платежів за видатками), щоб побудувати адекватну модель для факторів, які залишилися [6, ст.687].

Мофіді та Стоун оцінювали статистичні дані для 50 штатів США у період 1962-1982 років, використовуючи п’ятирічний інтервал. Досліджувані величини були виражені у логарифмічних формах та різницях першого порядку, щоб контролювати можливі ефекти на початкові рівняння. Загалом, дослідники отримали близько 200 спостережень [6, ст.688]. Рівень працевлаштування вимірювався як кількість робітників, що працюють повний робочий день, на фабриках штату. Чисті інвестиції вимірювались як рівень приватних інвестицій у фабрики з вирахуванням амортизації, що вимірювалась у доларах 1971 року. Щоб врахувати вплив певних специфічних кореляцій, які можуть залежати від певного штату чи року, економісти врахували у побудові моделі й такі показники, як: рівень безробіття (може залежати від періоду економічного циклу), демографічні зміни (збільшення кількості пенсіонерів, зменшення кількості працездатного населення).

За результатами досліджень, коефіцієнт, що знаходиться біля рівня місцевих податків, є негативним при рівні значимості 5% як для рівня працевлаштування на фабриках, так і для чистих інвестицій [6, ст.688]. Більш того, результати показали, що збільшення на 1% частки місцевих податків до особистого доходу призведе до зменшення чистих інвестицій на 9% та до зменшення рівня працевлаштування на 5% [додаток Б].

Однак, варто зазначити, що специфікаційні тести моделі показали гетероскедастичність та не заперечили нульову гіпотезу на рівні 5% як для рівняння чистих інвестицій, так і для рівняння рівня працевлаштування.

У дослідженні 2008 року економіст **Лоуренс Рід** визначив, використовуючи дані з п’ятирічним інтервалом та усі методи оцінки, включаючи метод найменших квадратів, що податковий тягар має негативний ефект на економічний розвиток [7, ст.915].

Наступним проаналізованим дослідженням є робота **А. Сріхонгрунга та Кеннета А. Кріза** на тему “Вплив субнаціональних фіскальних політик на економічний ріст: підхід динамічного аналізу”, проведена у 2014 році. Дослідники, вважаючи, що попередні дослідження з цієї сфери переважно проводилися зі статичними даними, вирішили змінити підхід до теми впливу, зокрема, місцевих податків на місцевий економічний розвиток, і провести дослідження, застосовуючи динамічний аналіз. Методика панельної векторної авторегресії (PVAR) дозволила вважати всі змінні у моделі ендогенними. Цей підхід також дозволив врахувати проблему ендогенності, яка властива дослідженням у сфері фіскальної політики, а також отримати результати як на короткостроковий, так і на середньостроковий періоди. Також, метод дав можливість моделі прогнозувати ефект від місцевих податків більш деталізовано, для кожного окремого року. Автори дослідження аналізували дані 48 штатів Америки за період 1970-2010 років, серед численних змінних були, зокрема, частка місцевих податків у особистому доході, рівень особистого доходу та рівень економічного зростання штату. Результати дослідження показали, що місцеві податки негативно впливають на економічний ріст регіонів, однак такий ефект спостерігається тільки у короткостроковому періоді, а починаючи з другого періоду до п’ятого, результати не є статистично значимі [7, ст.912]. Таким чином, дослідники поставили під сумнів зменшення податків як метод активізації економіки штату, і вказали, що великим полем для досліджень є аналіз ефекту від місцевих податків на економічний розвиток регіонів з урахуванням напрямів публічних видатків місцевих органів влади та спробою визначити наявність сильного мультиплікаційного ефекту [7, ст.926].

Загалом, дослідження, які показали негативний вплив місцевих податків та зборів на економічний розвиток регіону, використовували такі незалежні змінні, як: частка місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах, рівень працевлаштування (або створення робочих місць), рівень інвестицій у виробництво, демографічні зміни, рівень особистого доходу.

Існують також дослідження, які дійшли до висновку, що місцеві податки та збори мають позитивний вплив на економічний розвиток регіонів. Часто коефіцієнти впливу є незначними. До прикладу, дослідження **Окленда** 1978 року показало результати, що місцеві податки мають слабкий вплив на регіональний економічний розвиток. До схожих висновків приходять колеги-економісти **Романс та Субрахманьян** у 1979 році, **Карлетон** у 1983 році, **Василенко та МакГір** у 1985 році, **Вітт** у 1986 році.

Однак, на противагу цим економістам, були також і науковці, які знайшли значний ефект від місцевого оподаткування на регіональний розвиток: **Ньюмен** у 1983 році, **Плаут та Плута** у 1983 році, **Гельмс** у 1985 році у дослідженні ефекту місцевих податків на рівень особистого доходу громадян [6, ст. 687].

Дослідження 2007 року економістів **Банья, Грей та Стоун** виявило, що, на відміну від результатів лінійних специфікацій, нелінійні результати показують сприяння місцевими податками економічному зростанню [7, ст.915].

У своєму наступному дослідженні 2008 року **Банья та Стоун** отримали ще кращі результати впливу місцевих податків на економічний розвиток. Економісти окремо оцінили дохід регіону, витрати, та ставки економічного росту штатів Америки на 2004 рік, і побудували кореляцію між рівнем місцевих податків та економічним ростом штату. Вчені дійшли висновку, що самі по собі місцеві податки не мають достатньо кореляції з економічним зростанням. Однак, коли дослідники порахували поступові зміни у ставках місцевих податків на 1% для кожного штату, врахували напрямки видатків місцевої влади і побудували кореляцію з поступовим зростанням економічного росту, знайшли кореляцію між даним фіскальним інструментом та економічним ростом. Таким чином, місцеві податки мали позитивний вплив на економічний розвиток регіонів, якщо доходи від цих податків спрямовувалися на стратегічно важливі напрямки - освіта, інфраструктура [7, ст.916].

Загалом, дослідження, які показали позитивний вплив місцевих податків та зборів на економічний розвиток регіонів, використовували такі незалежні змінні: частка місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах, капітальні витрати та напрями видатків місцевої влади.

За проаналізованими дослідженнями можна зробити висновок, що результати впливу місцевих податків та зборів на економічний розвиток регіонів є неоднозначним та залежить від багатьох факторів: від інших врахованих величин у дослідженні, у ефективності використання місцевою владою отриманих доходів, від конкретної досліджуваної країни. Тобто, при врахуванні результатів інших дослідників варто ретельно аналізувати та враховувати місцеві реалії регіону.

1.3. Аналіз використання місцевих податків у місцевих бюджетах країн світу

Історія походження податків сягає давніх часів. Податки тісно пов'язані з утворенням держав. Податки були тими фінансовими ресурсами, які дозволяли владі реалізовувати свої плани, обов'язки та фінансувати необхідні видатки. Це означає, що податки забезпечували існування та функціонування держав, в той час як держава брала під захист своїх громадян та створювала для них достатні умови для життя [8, ст.5]. Перші процеси оподаткування з'явилися у Стародавньому Єгипті та Вавилоні однак більш схожі до поняття податкової системи явища відбувалися у Стародавній Греції та Стародавньому Римі. Одним з перших податків, інформація про які збереглася, був трибутум - це податок, який базувався на майновому та поголовному оподаткуванні, і адмініструвався на основі оцінки майна та перепису населення [8, ст.5]. Спочатку було прийнято збирати податки тільки у надзвичайних ситуаціях - наприклад, у випадку війни. Однак з часом з'явилась потреба у регулярній армії, відповідно, й потреба у фінансуванні армії на постійній основі. Таким чином, податки стали звичним явищем для держав світу [8, ст.7].

Якщо зосередитись саме на місцевих податках, то конкретний приклад місцевого податку вперше з'являється в Англії у 17 столітті - так званий податок на користь бідних, який забезпечував незабезпечені верстви населення їжею та мінімальними засобами для життя [9, ст.17]. Даний податок адмініструвався на окружному рівні, а не загальнодержавному, адже податок збирався з місцевого населення та спрямовувався на потреби також місцевих жителів. Хоча цей місцевий податок й має більш соціальний вплив, аніж економічний, але можемо прослідкувати саму суть місцевих податків - місцеві податки збираються місцевими органами влади з місцевих жителів для того, щоб забезпечити певні соціальні потреби місцевого населення, облаштувати інфраструктуру громади, покращити загальний рівень життя у громаді.

У світовій практиці питання надходжень до місцевих бюджетів прямо залежить від того, як розподіляються доходи серед різних ланок бюджетної системи. Загалом, на рисунку 1.2 зображено основні шляхи розподілу бюджетних коштів у світовій практиці.

Рисунок 1.2 - Основні шляхи розподілу бюджетних коштів у світовій практиці
Джерело: складено автором на основі [10, ст.139].

Те, який саме спосіб розмежування податкових доходів обере держава, залежить від типу обраної бюджетної системи, яка, в свою чергу, вагомо залежить від устрою держави. Якщо держава характеризується унітарним

устроєм, то, скоріш за все, рух бюджетних коштів між різними рівнями бюджету буде визначитися центральними представниками влади. Також характерним буде міжбюджетне вирівнювання економічно слабших регіонів за рахунок трансфертів та дотацій [10, ст.139]. Для держав з унітарним устроєм більш характерними є другий та третій шляхи розподілу бюджетних коштів, наведених на рисунку вище.

Якщо держава характеризується федеративним устроєм, то й міжбюджетні відносини мають ознаки федералізму: кожен бюджетний рівень – бюджет федерації, бюджети членів федерації, місцеві бюджети – описується чітко розподіленими доходами – тобто, переважно обирається перший шлях розподілу бюджетних кошті серед наведених на рисунку вище. При цьому, характерним явищем є встановлення додаткових місцевих податків органами місцевого самоврядування [10, ст.139].

Однак, цікавим фактом є те, що, не дивлячись на переважно унітарний устрій країн Європи, все частіше у їхніх міжбюджетних відносинах проглядаються риси бюджетного федералізму [10, ст.140].

Загалом, державний устрій є лише одним з чинників, які впливають на тип міжбюджетних відносин. Про це свідчить і те, що країни Європи, які мають схожий державний устрій, мають різні частки доходів місцевих бюджетів до ВВП [10, ст.140].

Варто зазначити, що за розміром частки ВВП, яка перерозподіляється через бюджети місцевих органів влади, можна зробити висновок про те, наскільки децентралізованою є бюджетна система країни, і загалом країна. Чим вищою є частка ВВП, що перерозподіляється через бюджети місцевих органів влади, тим більшим є ступінь децентралізації у країні [10, ст.139].

Для розвинених країн світу характерним у місцевому врядуванні є фінансова незалежність місцевої влади. Цю незалежність забезпечують податкові надходження - як загальнодержавні, так і місцеві. Враховуючи історичну тяглість державотворення розвинених країн світу, країн Європи, можна зрозуміти і причини більш успішної діяльності бюджетної та податкової

систем, ефективність діяльності місцевого врядування та адміністрування податків [11, ст.33].

Представниками країн, які мають фінансово автономні регіони, є Швейцарія, Швеція, Іспанія, Австрія - у цих країнах рівень фінансової незалежності оцінюють у 70-95%. Трохи нижчий, однак теж високий, рівень фінансової незалежності наявний у таких країнах Європи, як Бельгія, Фінляндія, Франція - у проміжку 55-70%. Варто зазначити, що поняття фінансової незалежності громад тут використовується у значенні можливості органів місцевої влади самостійно, без зовнішньої допомоги - чи то вищих рівнів влади, чи то кредитів, чи грантів - забезпечити фінансову сторону реалізації проектів та завдань, що сприяють соціально-економічному розвитку даної території [12, ст. 343].

На рівень фінансової автономії місцевих громад впливає також і бюджетна система, яка функціонує у тій чи іншій країні. На рисунку 3 можна побачити належність країн світу до трирівневої чи чотирирівневої бюджетної системи.

Рисунок 1.3 - Бюджетні системи країн світу

Джерело: складено автором на основі [11, ст.34].

Важливою ознакою розвинених країн світу є розмежування у місцевих бюджетах поточного бюджету та бюджету розвитку. Якщо поточний бюджет

фінансує щоденні витрати на процес адміністрування громади тощо, то бюджет розвитку інвестує кошти у проекти, які мають високий потенціал до покращення інфраструктури громади, до покращення стратегічно важливих сфер діяльності громади. Варто зазначити, що поточний бюджет формується з місцевих податків та зборів, адміністративних платежів тощо, тоді як бюджет розвитку поповнюється коштами з грантів, кредитів, позик [11, ст. 34].

Джерела доходів зарубіжних країн характеризуються тим, що переважно складаються з доходів від податків. Податкові доходи є ефективним засобом для перерозподілу національного доходу. Зазвичай, представники центральної влади спрямовують для свого використання найбільш важливі податки, тоді як органи місцевого самоврядування отримують доходи переважно від місцевих податків, що формує відчуття відповідальності перед місцевим населенням за отримані кошти [11, ст.34].

У світовій практиці виокремлюють такі основні джерела доходів до місцевих бюджетів: податкові, неподаткові, субсидії та позики [10, ст.139]. Зокрема, до розділу податкових надходжень належать і доходи від місцевих податків та зборів. Зазвичай, основними прикладами місцевих податків та зборів закордоном є податок на майно, місцевий податок на прибуток, промисловий податок, податок на професію, податок на доходи фізичних осіб, податок на торгівлю, податок на домогосподарства, податок на компанії тощо. Цікавою групою місцевих податків є податки на полювання, податки на собак, екологічні податки – за існуванням таких місцевих податків можна проаналізувати політику органів місцевого самоврядування: які сфери для них стратегічно важливі, які сфери охороняються, які сфери людської життєдіяльності намагаються обмежити [10, ст.140].

Саме місцеві податки та збори є найбільшою складовою дохідної частини місцевих бюджетів у більшості розвинених країн світу. Для аналізу та порівняння ситуації з місцевими податками та зборами в Україні та країнах світу було зібрано статистичні дані, що стосуються ролі місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах України та світу. На рисунку 1.4 зображено частки місцевих

податків та зборів у дохідній частині місцевих бюджетів розвинених країн світу на 2018 рік.

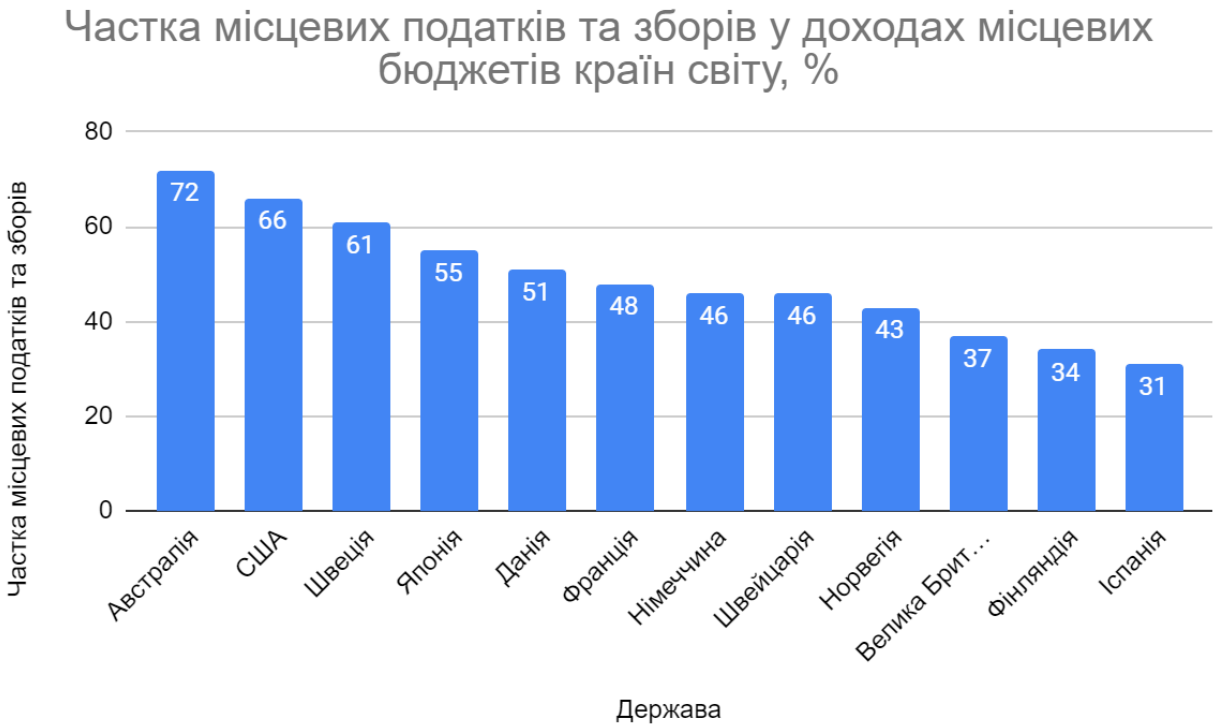

Рисунок 1.4 - Частка місцевих податків та зборів у доходах місцевих бюджетів країн світу у 2018 році

Джерело: складено автором на основі [11].

З графіка видно, що частка місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах коливається залежно від країни, однак, порівнюючи з Україною, у наведених розвинених країнах частка є досить високою. Окрім того, кожна країна має різну кількість місцевих податків та зборів. У першому розділі було наведено перелік основних податків деяких країн світу. До прикладу, місцеві бюджети Бельгії отримують податкові доходи від близько 100 місцевих податків. Італія має більше 70 податків, Франція - більше 40, тоді як у Німеччині існує 5 місцевих податків. Така різноманітність у підходах до місцевого оподаткування викликана як історичними передумовами, так і особливостями видів економічної діяльності певних країн та регіонів та їхнім географічним розташуванням.

У різних країнах світу місцеві податки та збори можуть кардинально відрізнятися між собою. На їхню диференціацію впливає культурне середовище

країни, її історія, досвід перебування у складі інших країн або досвід наявності колоній у своєму підпорядкуванні, географічні та природні особливості тощо. У процесі дослідження різноманітності місцевих податків та зборів було вирішено поділити досліджувані країни на такі дві групи - розвинені країни та країни, що розвиваються, і проаналізувати, чи є у межах цих груп певна схожість у місцевих податках та зборах. Поділ досліджуваних країн на розвинені та такі, що розвиваються, було зроблено за ВВП на душу населення та Індексом людського розвитку (Human Development Index) у 2019 році [13]. Даний індекс розроблений Організацією Об'єднаних Націй як показник рівня соціального та економічного розвитку країн світу [Додаток А]. Чим ближче число до одиниці, тим більш розвинена країна. Переважно, щоб вважатись розвиненою країною, Індекс людського розвитку має бути вищим за 0,8. Варто зазначити, що є країни з високим Індексом людського розвитку, однак їх за певними економічними показниками (зокрема, ВВП на душу населення) зараховують до країн, що розвиваються. Для дослідження було обрано країни з високим Індексом людського розвитку для того, щоб проаналізувати, як саме відбувається справляння місцевих податків та зборів у країнах, де загальний рівень життя населення має високі показники.

У групі розвинених проаналізовано такі країни, як: Австралія, Канада, Чилі, Франція, Німеччина, Греція, Іспанія, Тайвань. Перелік основних місцевих податків та зборів даних країн наведено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 Місцеві податки та збори у розвинених країнах

Розвинена країна	*Перелік основних місцевих податків та зборів*
Австралія	● Податок на власність ● Податок на доходи ● Податок з заробітної плати ● Збір на медичну допомогу ● Податок на прибуток від капіталу - акцій, облігацій ● Податок на пільги ● Податок на землю

	● Роялті від нафти ● Збір за реєстрацію автомобіля, штрафи ● Гербовий збір ● Податок на азартні ігри
Канада	● Податок на власність - землю чи нерухомість ● Податок на доходи ● Податок на товари та послуги ● Провінційний податок з продажу ● Гармонізований податок на споживання (або податок на продажі)- враховує і провінційний податок, і національний ● Податок на додану вартість
Чилі	● Місцевий корпоративний податок ● Податок на власність ● Гербовий збір ● Податок на спадщину
Франція	● Податок на нерухоме майно - платниками можуть бути і власники, і орендарі; нараховується відповідно до ринкової вартості об’єкта, зважаючи на місце розташування ● Податок на професію - встановлюється з урахуванням витрат на оплату праці, вартості виробничих фондів ● Податок на прибирання територій ● Збори на встановлення електроосвітлення ● Збори на розробку копалень ● Земельні податки на забудовані/незабудовані ділянки ● Мита на утримання палат влади ● Податок на озеленення ● Податок на продаж будівель ● Податок на сім’ю
Німеччина	● Промисловий податок - раніше складався з промислового прибутку та податку на промисловий капітал. Оподатковується прибуток і капітал. ● Податок на майно.
Греція	● Податок на нерухомість - незначна частка у надходженнях місцевих бюджетів
Іспанія	● Податок на нерухомість - понад 50% обсягу власних надходжень місцевих бюджетів ● Податок на власність (майно) ● Податок на гральний бізнес

	● Податок на водогін і водозабезпечення
Тайвань	● Податок на власність

Джерело: складено автором на основі джерел: [10, 11, 14, 15, 16, 17].

Серед країн, що розвиваються, для дослідження виділено такі країни, як: Аргентина, Бразилія, Китай, Малайзія, Мексика, Нігерія, Північна Корея, Філіппіни, Катар. Перелік основних місцевих податків та зборів наведено у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 Місцеві податки та збори у країнах, що розвиваються

Країна, що розвивається	*Особливості місцевих податків та зборів, їх опис*
Аргентина	● Податок на власність
Бразилія	● Місцевий податок на власність в окремих містах ● Податок на пальне ● Податок на додану вартість
Китай	● Податок на власність ● Податок на особистий дохід
Мексика	● Податок на власність ● Податок на рухоме майно ● Зелений податок
Нігерія, Північна Корея, Філіппіни, Катар, Малайзія	● Податок на власність

Джерело: складено автором на основі [18, 19, 20].

Як видно з таблиць, податок на майно є найбільш поширеним податком серед більшості держав Європи і загалом світу, адже саме майно – це власність, яка є основною базою для оподаткування. Податок на майно вважають таким, який має найменш негативний вплив на економічний стан населення, при цьому

забезпечує місцеві бюджети стабільними та високими доходами. Однак, податок на майно має декілька вагомих недоліків [10, ст. 141]:

- складно оцінити те чи інше майно справедливо відносно інших об’єктів власності;
- вартість об’єкту оподаткування не завжди прямо залежить від доходів власника майна, що створює ще одну складність у справедливому нарахуванні податку на майно;
- немає чітких та зрозумілих методів, за якими можна оцінити майно;
- податок на майно є непопулярним серед населення;
- податок на майно складно адмініструвати;
- мала кількість кваліфікованих спеціалістів з оцінки майна на ринку праці.

Незважаючи на недоліки, податок на майно має і вагомі переваги [10, ст. 141]:

- доходи від податку на майно до місцевого бюджету є відносно постійними на стабільними;
- податок на майно спонукає власників використовувати майно більш ефективно, щоб отримувати доходи від майна та оплачувати витрати на податок на майно;
- податок на майно є зручним для адміністрування на місцевому рівні через близькість органу місцевої влади до об'єкту оподаткування;
- в загальних рисах, відповідає принципам справедливого оподаткування.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Світова економіка, що швидко розвивається та часто супроводжується значними кризовими процесами, спонукає місцеву владу в регіонах збільшувати джерела доходів до місцевих бюджетів та шукати надійні джерела. Щоб мати певну автономію та приймати швидкі рішення стосовно видаткового

спрямування коштів, місцевій владі доцільно збільшувати власні джерела доходів. Одним з яскравих прикладів таких джерел є місцеві податки та збори.

Стабільне власне джерело доходів у вигляді місцевих податків та зборів дозволить сприяти економічному розвитку регіонів. Основними цілями економічного розвитку регіонів є: зменшення бюрократії у процедурах для бізнесу, удосконалення інвестиційного клімату, потенціалу та іміджу регіону, покращення умов життя для всього населення.

Існує думка, що місцеві податки та збори є тягарем для місцевих підприємців, і, якщо є можливість переїхати до сусіднього, менш оподатковуваного регіону, то скоріш за все, підприємець так і зробить. Однак, місцеві податки та збори є дохідним джерелом, яке потенційно дозволить покращити як економічну, так і соціальну інфраструктуру громади. Тим паче, усталені зв’язки та робітники в одній громаді ускладнюють переїзд підприємця до іншої громади. Це говорить про те, що незначне підвищення ставок місцевих податків та зборів малоймовірно змусить підприємців змінити регіон діяльності, натомість, таке підвищення додасть необхідні для громади фінансові ресурси.

Однак, представники ідеї зменшення місцевих податків часто використовують такі основні аргументи: аргумент податкового тягаря, аргумент побічних ефектів пропозиції та попиту, аргумент впливу на бізнес-клімат, аргумент наслідків оподаткування для конкурентоспроможності.

Окрім теоретичних постулатів економіки, варто проаналізувати і прикладні дослідження, які проводились багатьма світовими економістами та полягали в аналізі впливу місцевих податків та зборів на економічний розвиток регіонів.

Велика кількість емпіричних досліджень ефектів від місцевих податків показує досить різні результати, де коефіцієнт впливу місцевих податків на регіональний розвиток є як позитивним, так і негативним. Варто проаналізувати дослідження, розділивши їх на дві умовні групи: дослідження, які приходять до висновку, що місцеві податки та збори мають негативний вплив економічний розвиток регіонів, та дослідження, які свідчать про позитивний вплив місцевих податків та зборів на економічний розвиток регіонів.

Загалом, дослідження, які показали негативний вплив місцевих податків та зборів на економічний розвиток регіону, використовували такі незалежні змінні, як: частка місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах, рівень працевлаштування (або створення робочих місць), рівень інвестицій у виробництво, капітальні видатки місцевої влади, демографічні зміни, рівень особистого доходу. Тоді як дослідження, які показали позитивний вплив місцевих податків та зборів на економічний розвиток регіонів, використовували такі незалежні змінні: частка місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах, капітальні витрати та напрями видатків місцевої влади. Результати впливу місцевих податків та зборів на економічний розвиток регіонів є неоднозначним та залежить від багатьох факторів: від інших врахованих величин у дослідженні, у ефективності використання місцевою владою отриманих доходів, від конкретної досліджуваної країни.

Якщо аналізувати історію походження податків, то перші місцеві податки виникли в Англії у 17 столітті у вигляді податку на користь бідних, що забезпечував незаможні верстви населення їжею та мінімальними засобами для життя.

Якщо говорити про сучасний досвід справляння місцевих податків та зборів, то значний вплив на адміністрування цих податків має тип устрою держави і, відповідно, тип бюджетної системи. Переважно, унітарні та федеративні держави мають чіткі відмінності у системі місцевого оподаткування.

В загальних рисах, досвід оподаткування у розвинених країнах світу свідчить про те, що місцеві бюджети фінансуються саме за рахунок місцевих податків та зборів: частка місцевих податків та зборів у доходах місцевих бюджетів коливається від 30 до 80%. Також розвинені країни світу характеризуються тим, що рівні місцевої влади мають достатньо свободи для установлення власних місцевих податків та зборів. За рахунок цього, місцеві податки та збори таких країн, як Франція, Німеччина, Канада, Австралія, Іспанія, нараховують велику кількість, що дозволяє збільшити базу оподаткування та збільшити доходи місцевих бюджетів.

Найпоширенішим податком, який зустрічається у місцевих бюджетах майже всіх досліджених країн, є податок на майно, адже цей податок має найменш негативний вплив на економічний стан населення, і при цьому забезпечує місцеві бюджети стабільними доходами.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ В УКРАЇНІ

2.1. Джерела надходження місцевих податків та зборів у контексті фіскальної децентралізації

Реформи - це події, які мають значення для великої кількості людей, а також зачіпають регіон, державу або декілька держав [21, ст.29]. Реформи здійснюються тоді, коли поточний стан ситуації не задовольняє суспільство, і є прагнення змінити ситуацію у кращу сторону. Реформа децентралізації - не виняток, адже вона була впроваджена для того, щоб покращити життя людини незалежно від того, де вона проживає - у місті чи у селі. Сама по собі децентралізація не є самоціллю, основна ціль цього процесу - створити таку систему управління державою, де громадяни будуть залучені до генерування ефективних рішень та до управління громадою; де кожен рівень влади має свої повноваження та свої кошти [22].

Філософія процесу децентралізації полягає у тому, що саме місцеві жителі найкраще знають, як їм вирішувати питання локального значення, і тому вони мають право займатись місцевим самоврядуванням. Однак місцеве самоврядування - це не тільки про право, а й про спроможність приймати ефективні рішення [21, ст.9]. Спроможна громада - це та громада, яка має відповідні людські та кадрові ресурси для того, щоб забезпечити якісне управління громадою та високий рівень надання послуг для суспільства.

Існує багато підходів до визначення поняття децентралізації, однак всіх їх об’єднує теза про те, що децентралізація є процесом, який делегує владу прийняття рішень, що стосуються місцевих питань, якомога нижчому рівню у межах держави [23, ст.10]. Відповідно до специфічних характеристик децентралізацію поділяють на три типи: адміністративна, політична та фінансова

(або фіскальна). Здебільшого елементи фінансової децентралізації будуть розглядатись у даній роботі. Фінансова децентралізація - це делегування фінансових ресурсів та повноважень органам місцевого самоврядування, формування дохідної частини місцевого бюджету [24, ст.11]. Фінансова децентралізація передбачає передачу фінансових ресурсів місцевій владі, повноважень збирати місцеві податки, а також надає право формувати видатки отриманих бюджетів для забезпечення покладених на неї обов'язків. Вважають, що саме фінансова децентралізація є найбільш прозорим та повним видом децентралізації через те, що вона прямо пов'язана з бюджетами.

Процес фіскальної децентралізації як елемент фінансової децентралізації, який пришвидшив темпи розвитку у 2014 році в Україні як частина реформи децентралізації, став вагомим поштовхом до певної самостійності та автономності у пошуку джерел доходів та формуванні місцевих бюджетів органами місцевого самоврядування. Загалом, реформа децентралізації, розпочата у 2014 році, полягає у передачі повноважень на прийняття рішень від державної влади до органів місцевого самоврядування - ближче до населення. Для того, щоб мати змогу забезпечити реалізацію покладених на місцеву владу повноважень, держава також передає і певні фінансові ресурси. Чим ближче до населення знаходяться ті, хто відповідальний за виконання даних повноважень та розподіл фінансових ресурсів, тим ефективніше ці повноваження будуть реалізовані, адже населення зможе контролювати і безпосередньо впливати на уповноважених. Метою реформи децентралізації є покращити якість життя людини незалежно від того, де вона живе - у міській чи сільській місцевості.

Процес децентралізації робить органи місцевого самоврядування більш автономними та самостійними у прийнятті рішень, що стосуються місцевої громади. Для виконання та реалізації рішень місцевої влади необхідні різні ресурси - людські, матеріальні, інформаційні, фінансові. Фінансові ресурси можуть формуватися за допомогою різних джерел: податкових надходжень, неподаткових надходжень, операцій з капіталом, трансфертів (ці чотири групи

дохідних джерел зазначені у Бюджетному Кодексі України, який був прийнятий у 2010 році) [Рисунок 2.1].

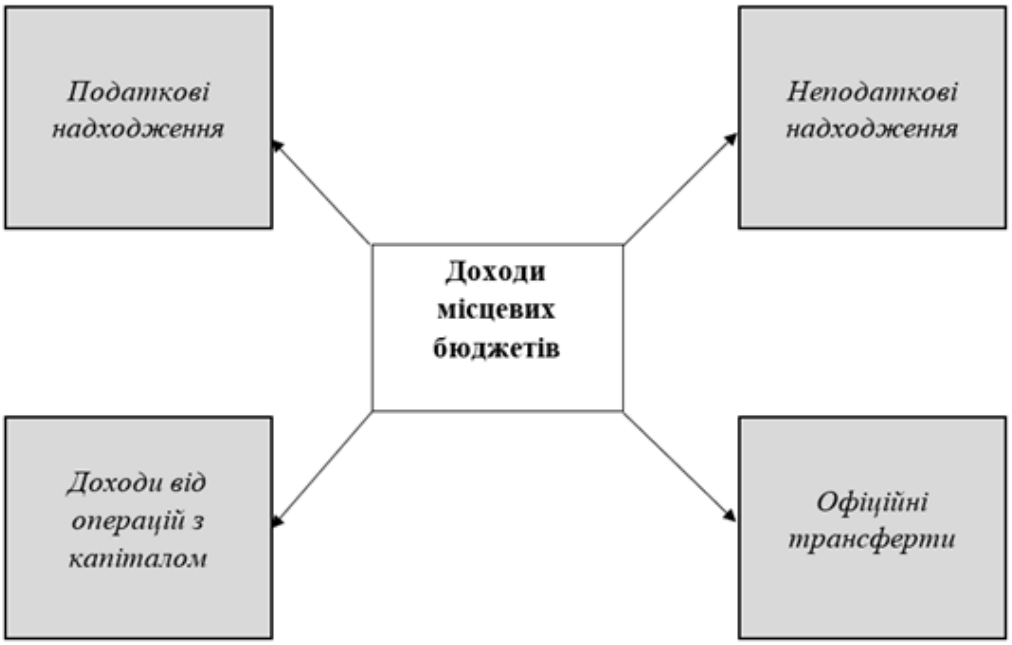

Рисунок 2.1 - Доходи місцевих бюджетів

Джерело: складено автором на основі [25].

Якщо розглядати саме податкові надходження, то, зазвичай, вони поділяються на загальнодержавні податки та збори та місцеві податки і збори. Переважно, до місцевих бюджетів надходить певний відсоток (частка) від загальнодержавних податків, тоді як місцеві податки та збори залишаються у місцевому бюджеті в обсязі 100 відсотків, що дозволяє акумулювати та використовувати дані кошти безпосередньо у громаді.

Загалом, місцеві податки та збори стають більш впливовими та мають більшу частку у місцевих бюджетах певних країн тоді, коли ці країни впроваджують децентралізацію, зокрема фіскальну. У більшості країн світу місцеві податки і збори становлять значну частку у місцевих бюджетах [26, ст.5]. Однак, в Україні місцеві податки та збори є незначним джерелом доходів у бюджетах органів місцевого самоврядування. Хоча, варто зазначити, що потенціал місцевих податків та зборів як вагомого доходного джерела є досить високим, адже зважаючи на процес децентралізації, місцева влада матиме більший інтерес до збільшення потенційних джерел місцевих податків та зборів,

що, в свою чергу, сприятиме соціально-економічному розвитку малих громад. Тоді як так звані закріплені податки - загальнодержавні податки, певна частка яких надходить до місцевих бюджетів, потенційно мають зменшити свій вплив на формування фінансових ресурсів територіальних громад.

Перелік місцевих податків та зборів наведений у статті 10 Податкового Кодексу України. Податковий Кодекс України визначає чотири місцеві податки та збори: податок на майно, єдиний податок, збір за паркування, туристичний збір. При обговоренні функціонування місцевих податків та зборів важливо виокремити суб'єктів та об'єктів оподаткування. Суб'єктами процесу оподаткування є фізичні та юридичні особи як платники податків, з яких дані кошти стягуються. Фізичні та юридичні особи як платники місцевих податків та зборів до місцевих бюджетів є джерелами надходження місцевих податків та зборів до бюджетів органів місцевого самоврядування. Завдяки сплаті місцевих податків та зборів, суб'єкти оподаткування сприяють розвитку місцевої інфраструктури, що необхідна місцевій владі для виконання повноважень у сфері соціальної та економічної політики [27, ст.1], зокрема й покращення бізнес-середовища та умов життя для тих же платників податків та зборів.

Можна зробити висновок, що місцеві податки та збори можуть стягуватись з таких груп об'єктів оподаткування, як майно, доходи або послуги, які отримує платник - суб'єкт оподаткування. Важливим у стягненні місцевих податків є момент фіксації того, коли саме виникає зобов'язання сплатити податок чи збір [27, ст.2]. Таке зобов'язання виникає тоді, коли настають обставини, які прописані у відповідних законах. Однак, законодавство не регулює усі ймовірні випадки. До прикладу, один з місцевих зборів - туристичний - не має чіткого об'єкта оподаткування та бази оподаткування [25, ст. 291], тому формування вимог щодо сплати цього збору лягає на плечі місцевої влади.

Хоча український досвід місцевого оподаткування має схожі характеристики з міжнародним досвідом, однак варто більш детально проаналізувати саме український контекст джерел надходження місцевих

податків. Перед тим, як проаналізувати джерела надходження місцевого податку - податку на майно, треба зазначити, що податок на майно містить у собі такі конкретні податки: транспортний податок, плата за землю, податок на нерухоме майно, віддільне від земельної ділянки та земельний податок за лісові землі.

Платниками транспортного податку є фізичні та юридичні особи, також і нерезиденти, які є власниками легкових автомобілів, з року випуску яких минуло не більше п'яти років, а також ринкові вартість автомобіля має становити понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати податкового року [28, ст.2]. Варто зазначити, що тут спостерігається недолік справляння транспортного податку в Україні, адже оподатковуються тільки власники легкових автомобілів, тоді як власники гелікоптерів, яхт тощо під цей податок не підпадають, хоча ці засоби пересування теж належать до рухомого майна [28, ст.3]. Ще одним нюансом стосовно платників транспортного податку є те, що відповідальні за сплату податку саме власники транспортного засобу, а не орендарі. Тобто, здача автомобіля в оренду власником ніяк не збільшує надходження до місцевого бюджету, хоча більш інтенсивне використання автомобіля провокує більшу кількість шкідливих викидів в атмосферу, чим погіршує екологічний стан місцевості [29, ст.2].

Платниками плати за землю є власники землі та землекористувачі ділянок землі. До платників плати за землю не зараховують орендарів та юридичних осіб. Плата за землю стягується з орендодавців, однак орендодавці отримують від орендарів плату за користування паєм землі, і ця плата, по суті, компенсує власнику землі плату за землю до місцевого бюджету. Суб'єкти оподаткування починають оплачувати плату за землю з того дня, коли виникає право власності або право користування земельним паєм [30, ст.115].

Платниками податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, або так званого податку на нерухомість, є фізичні та юридичні особи, також і нерезиденти, у чиїй власності є об'єкти нерухомості (житлової/нежитлової). Тобто, сплата податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, лягає саме на власника об'єкту нерухомості, а не на тих, хто прописаний за даною

адресою. Варто зазначити, що податок на нерухоме майно сплачується не всіма особами, у чиїй власності є нерухомість, а тільки тими, у чиїй власності є або квартири площею більше 60 кв.м., або будинки площею більше 120 кв.м., або інші типи житлової нерухомості площею більше 180 кв. м.. Податок на нерухоме майно,відмінне від земельної ділянки, нараховується тільки на ту площу, яка перевищує вказані вище норми [31].

Платниками земельного податку за лісові землі є юридичні особи - лісокористувачі, підприємства лісового господарства, які використовують лісові землі для лісозаготівлі, обробки деревини тощо. Однак, варто зазначити, платники земельного податку піддаються подвійному оподаткуванню, і це є певною мірою тягарем для лісогосподарських підприємств [32, ст.3].

Єдиний податок - це той місцевий податок, який має досить розгалужену систему суб’єктів оподаткування. Загалом, суб’єкти оподаткування можуть добровільно обирати опцію сплати єдиного податку замість кількох інших податків, що спрощує адміністрування сплати податків як і суб’єктам оподаткування, так і місцевій владі. До того ж, єдиний податок, який ще називають спрощеною системою оподаткування, часто є й економічно вигіднішим для суб’єктів оподаткування, оптимізовує сплату податків, що є основною мотивацією переходу на сплату єдиного податку.

Платники єдиного податку поділяються на чотири групи. Представниками першої групи можуть бути фізичні особи, річний дохід яких не перевищує 1 млн грн, а також якщо ці особи не мають найманих працівників. Ще однією вимогою є ведення підприємницької діяльності у сферах роздрібного продажу товарів на ринках і надання побутових послуг населенню.

Представниками другої групи спрощеної системи оподаткування можуть бути фізичні особи, річний дохід котрих не перевищує 5 млн грн, а кількість найманих працівників - до десяти. До другої групи зараховують тих підприємців, які надають послуги платникам єдиного податку та населенню, виробляють і продають товари, працюють у сфері ресторанного бізнесу.

До третьої групи платників єдиного податку можуть належати фізичні та юридичні особи, чий річний дохід не перевищує 7 млн грн і чия діяльність не заборонена пунктом 291.5 Податкового Кодексу України.

Четверта група платників єдиного податку пов'язана зі сферою сільськогосподарського виробництва. Сюди можуть належати юридичні особи, котрі мають частку у сфері сільськогосподарського виробництва не менше 75%, а також фізичні особи-підприємці, які займаються підприємництвом у фермерських господарствах (площею від 2 до 20 га) та не мають найманих працівників (тільки членів сім'ї).

Окрім місцевих податків, місцева влада також збирає і місцеві збори. До них належать: збір за паркування та туристичний збір. Платниками збору за паркування є юридичні особи та фізичні-особи підприємці, які організовують паркування транспортних засобів на спеціальних паркувальних майданчиках та автостоянках [33]. Користувачі паркувальних майданчиків сплачують вартість паркування за певний час, і тоді відповідальні за даний паркувальний майданчик особи сплачують збір за паркування, який зараховується до органів місцевого самоврядування.

Платниками туристичного збору є ті громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які відвідують певну територіальну громаду, на території якої органи місцевого самоврядування запровадили туристичний збір. Переважно туристичні збори встановлюються у відпочинково-рекреаційних місцевостях. Варто зазначити, що туристичний збір сплачується туристами за участі податкових агентів - це ті особи, які надають туристам послуги проживання тощо, і разом з оплатою послуги туристи сплачують туристичний збір, зазначений окремим рядком [34, ст.2].

Загалом, у процесі децентралізації місцеві податки та збори мають потенціал стати більш впливовими у місцевих бюджетах, що сприятиме соціально-економічному розвитку регіонів. Для цього необхідно покращити процес адміністрування місцевих податків та зборів, їх стягнення з суб'єктів оподаткування та отримані ними доходи, майно або певні послуги.

2.2. Суть, роль і цілі використання місцевих податків та зборів

За своєю суттю, місцеві бюджети - це ресурс та можливість для того, щоб забезпечити реалізацію суспільних послуг, які потребують місцеві жителі [35, ст.2]. Місцеві податки та збори як елемент місцевих бюджетів є тими джерелами надходжень, які здатні зміцнити місцевий бюджет, зменшити його залежність від коштів, що надходять від держави і не є завжди стабільним джерелом доходів - загальнодержавних податків, трансфертів тощо. У розвинених країнах світу система місцевих податків та зборів має вагому частку у доходній базі місцевих бюджетів та має вплив на підвищення стійкості бюджетів на місцях. Така впливовість місцевих податків та зборів у розвинених країнах є логічною та очікуваною, адже успішність та економічний розвиток країни будується шляхом “знизу-вверх” - сильні місцеві громади з високим соціально-економічним розвитком здатні сформувати успішну високорозвинену державу. Загальнодержавні податки, безумовно, теж мають вплив на розвиток місцевих громад, особливо враховуючи, що саме загальнодержавні податки (зокрема, податок на доходи фізичних осіб) займають більшу частку у місцевих бюджетах. Однак, крім схожості впливу загальнодержавних та місцевих податків, місцеві податки та збори мають і певні особливості [9, ст.4]:

- адресність, або територіальна локалізованість - місцеві податки та збори повністю спрямовуються тільки до місцевих бюджетів;
- пряма залежність від діяльності органів місцевого самоврядування [36, ст.6];
- повний контроль процесу збору даних податків та зборів;
- зростаюча роль у формуванні бюджетів - на сьогоднішній день у доходах місцевих бюджетів України спостерігається тенденція того, що місцеві податки мають набагато меншу частку, ніж загальнодержавні податки, однак протягом останніх років частка

місцевих податків та зборів у доходах помалу збільшується (вагомий вплив на це мають процеси децентралізації) ;

- періодичність сплати - місцеві податки та збори досить варіюються не тільки порівняно з загальнодержавними податками, а й між собою у звітних періодах - переважно, це місяць, квартал, рік;
- цільове спрямування - досить часто місцеві податки та збори спрямовуються на видатки для конкретного проекту чи сфери застосування, які є пріоритетами місцевої влади, і платники податків можуть простежити, куди саме використовуються сплачені ними кошти.

На відміну від розвинених країн світу, місцеві бюджети в Україні характеризуються сильною залежністю від надходжень від держави. Така залежність призвела до певних негативних процесів та явищ в Україні [36, ст.3]:

- органи місцевої влади не пов'язані тісно з місцевим населенням, адже більшість коштів надходить зверху, за залишковим принципом;
- місцева влада не має стимулів для того, щоб виконувати суспільні послуги на високому рівні;
- страждає сфера дорожнього облаштування та комунальних підприємств, адже у місцевої влади не вистачає фінансових ресурсів на якісне обслуговування цих сфер;
- високий рівень корупції у державних установах через довгий шлях надходжень фінансових ресурсів з Києва на місця;
- певна боротьба між сусідніми регіонами за додаткові фінансові ресурси.

Щоб зрозуміти роль місцевих податків та зборів та проаналізувати, для чого взагалі вони впроваджуються, варто проаналізувати функції, які виконують місцеві податки та збори. Наукова література виділяє три основні функції місцевих податків та зборів [Рис. 2.2] [9, ст.5]:

1. Фіскальна - завдяки цій функції місцевих податків та зборів органи місцевого самоврядування мають можливість формувати свій грошовий фонд - місцевий бюджет, який необхідний для фінансування видатків на виконання

повноважень місцевої влади. Таким чином, місцеві податки та збори акумулюють певні кошти у місцевого населення для того, щоб забезпечити якісне виконання необхідних заходів.

2. Регулятивна - за допомогою зміни ставок місцевих податків та зборів місцева влада має можливість впливати на економічну активність місцевого населення - до прикладу, знижуючи ставки, стимулювати підприємницьку діяльність у тій чи іншій сфері, або підвищуючи ставки, забирати більшу частку доходів у підприємців і цим обмежувати певні сфери діяльності, які можуть нести шкоду суспільству. До прикладу, у деяких країнах світу місцеві органи влади мають повноваження не тільки змінювати ставки місцевих податків та зборів, а й мають право податкової ініціативи - запроваджувати власні, локальні місцеві податки. До прикладу, у деяких громадах Франції існує податок для закладів громадського харчування, які торгують вуличною їжею - фаст-фудом, адже вважають, що така їжа шкодить здоров'ю населення. Такі ж податки часто застосовують для закладів або магазинів, які продають алкогольні чи тютюнові вироби.

3. Децентралізуюча - ця функція місцевих податків та зборів почала ефективно працювати з 2014 року - з моменту впровадження реформи децентралізації. Завдяки тому, що місцеві органи влади отримують все більше повноважень та фінансових ресурсів з боку держави, вони стають більш автономними у прийнятті управлінських та фінансових рішень, у виконанні покладених на них обов'язків. Однак, висока залежність від ресурсів "згори" негативно впливає на фінансову стійкість та самостійність органів місцевого самоврядування. Тому наявність вагомих надходжень від місцевих податків та зборів робить місцеві бюджети більш стійкими та незалежними від загальнодержавних податків та міжбюджетних трансфертів, що дозволяє проводити ефективну політику та приймати власні рішення стосовно розподілу фінансових ресурсів на місцях.

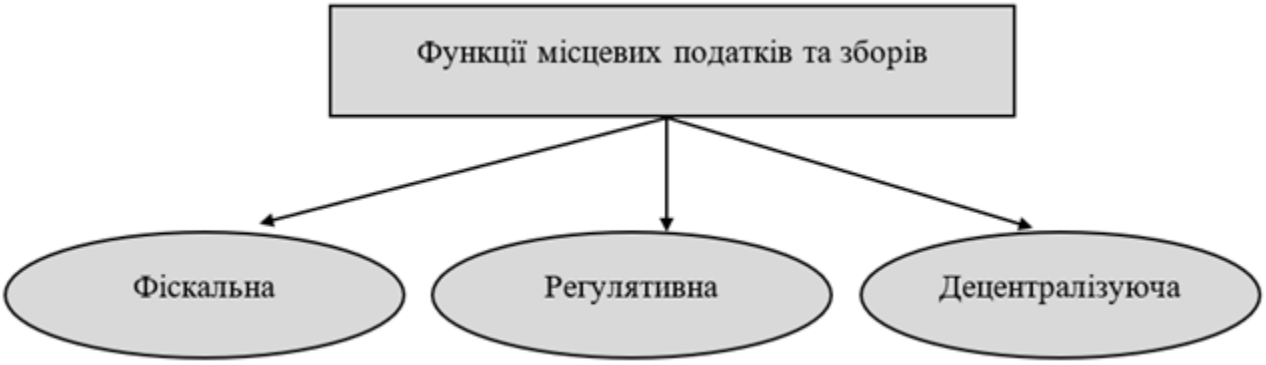

Рисунок 2.2 - Функції місцевих податків та зборів

Джерело: складено автором на основі [9].

У місцевому управлінні важливо як детально планувати тактичні рішення та поточні проекти, так і бачити загальну довгострокову стратегію та мету тих чи інших рішень та процесів. Щоб зрозуміти стратегічний вплив місцевих податків та зборів, необхідно проаналізувати цілі, для яких функціонує місцеве оподаткування. Можна виділити такі основні результати, на досягнення яких може вплинути підвищення доходів від місцевих податків та зборів і, відповідно, підвищення автономії місцевих бюджетів :

1. Збільшення дохідної бази місцевих бюджетів. Як вже зазначалось вище, на сьогоднішній день місцеві бюджети переважно наповнюються за рахунок загальнодержавних податків та міжбюджетних трансфертів, що робить місцеву владу досить залежною від загальнодержавних процесів. А збільшення дохідної бази місцевих бюджетів шляхом збільшення надходжень від місцевих податків та зборів дозволить зменшити чутливість місцевих бюджетів до рішень керівництва держави.
2. Посилення соціально-економічного розвитку. Додаткові надходження від місцевих податків та зборів - це потенційне джерело для інвестування місцевою владою коштів у стратегічно важливі проекти, які в подальшому матимуть вагомий мультиплікатор на регіональний економічний розвиток.

3. Покращення умов проживання у територіальних громадах. Збільшення надходжень від місцевих податків та зборів дозволяють збільшити витрати на облагородження та інфраструктурне покращення умов громади - дитячі та спортивні майданчики, покращення освітлення на вулицях, фінансування соціально важливих проектів (наприклад, за допомогою бюджету розвитку).
4. Соціальне вирівнювання тих, хто живе у міській та сільській місцевостях. Протягом останніх тридцяти років в Україні спостерігається явище урбанізації та утворення міських кластерів - більшість населення намагається виїхати до великих міст, влаштуватись там на роботу чи зареєструвати власний бізнес. Таким чином, більшість фінансових ресурсів акумулюються у мегаполісах, тоді як сільська місцевість страждає від недоотримання потенційних фінансових ресурсів. Однак, єдиний податок частково вирівнює цю диспропорцію, адже повністю надходить у місцеві бюджети, і все більше підприємців переходять на спрощену систему оподаткування, якщо це для них економічно вигідно.
5. Підвищення мотивації місцевої влади до покращення умов для ведення підприємницької діяльності у громаді. Так як місцева влада бачить, що є можливість отримувати надходження від підприємців у вигляді єдиного податку, то вона старається створити сприятливі умови бізнес-середовища, які приваблять підприємців залишатись у громаді та провадити економічну діяльність на місцях.
6. Підвищення інтересу місцевих жителів до використання їх власних коштів. Коли платники податків сплачують податки, які надходять у Державний бюджет, то їхня зацікавленість використанням коштів зменшується, адже досить складно прослідкувати, куди саме були направлені кошти, які заплатив платник податку. Однак, у випадку з місцевими податками та зборами, інтерес суспільства до використання їхніх коштів збільшується - жителі громади сплачують податки до місцевого бюджету і хочуть бачити ефективне використання цих коштів на покращення умов життя. Це

спонукає місцеву владу якісно розподіляти ресурси та зменшує корупційні ризики та ризики виведення коштів з місцевих бюджетів.

2.3. Характеристика та досвід функціонування основних місцевих податків та зборів України

Щоб розуміти роль місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах України, варто проаналізувати, який вплив доходи від місцевих податків та зборів мають на місцеві бюджети, яку частку загалом займають у доходах цих бюджетів.

На рисунку 2.3 зображено графік частки доходів від місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах України у 2004-2020 роках. За даним графіком можна прослідкувати тенденції до значних змін цієї частки та проаналізувати, які події на це могли вплинути.

Як бачимо, протягом 2004-2011 років частка місцевих податків та зборів у доходах місцевих бюджетів не перевищувала рівня 4%. У 2012 році частка вже склала близько 6%. Причиною такого росту вважають прийняття Бюджетного та Податкового кодексів України у 2010 році, що показало значний результат та вплив на, зокрема, місцеві податки вже у 2012 році.

Прийняття Бюджетного та Податкового кодексів України у 2010 році заклало собою підвалини для збору та використання місцевих податків та зборів, і саме це спричинило зростання частки місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах.

Наступною різкою зміною частки місцевих податків та зборів у доходах місцевих бюджетів України є 2015 рік, коли частка збільшилась більше, ніж у 3 рази. Цьому сприяло прийняття у 2014 році законопроекту про реформу децентралізації - власне початок утворення об’єднаних територіальних громад та передання більшості повноважень та фінансових ресурсів до місцевої влади.

Після 2015 року спостерігається нестабільна тенденція руху частки місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах - є роки, у яких, порівняно з

попереднім роком, частка збільшується, а є ті, у яких частка зменшується. Такі явища можуть бути пов'язані з економічними шоками, змінами на політичній арені, прийняттям несприятливих поправок до закону про децентралізацію та входом світової економіки у стан рецесії.

Рисунок 2.3 - Частка місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах України у 2004-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [37,38].

Для аналізу стану місцевих податків та зборів також і на державному рівні було побудовано графік на рисунку 2.4. На рисунку нижче зображено частку місцевих податків та зборів у зведеному бюджеті України у 2004-2021 роках. Звісно, даний графік повторює тенденції попереднього, адже місцеві бюджети є складовою зведеного бюджету України. Однак, за рахунок масштабу, вплив та роль місцевих податків та зборів у зведеному бюджеті України значно менша, ніж у місцевих бюджетах. Загалом, за проаналізований період 2004-2021 років частка місцевих податків та зборів у зведеному бюджеті України не перевищувала 6 % (прогноз на 2021 рік - 6.2%). Це свідчить про надмірну централізованість та залежність місцевих бюджетів від загальнодержавних

податків, трансфертів у вигляді дотацій та субвенцій, кредитів та грантів від міжнародних організацій. Ця залежність, у свою чергу, обмежує місцеву владу у можливості ініціювати та реалізовувати важливі, на їхній погляд, додаткові проекти.

Рисунок 2.4 - Частка місцевих податків та зборів у зведеному бюджеті України у 2004-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [37,38].

В Україні перелік місцевих податків та зборів наведено у Податковому кодексі України. Органи місцевого самоврядування не мають права встановлювати та збирати податки, які не передбачені Податковим кодексом України [39, ст. 7]. Цим місцева влада в Україні відрізняється від рівня місцевої влади у багатьох країнах світу, де місцевій владі дозволено ініціювати місцеві податки та збори, які, на думку влади та місцевості, допустимі для збору та матимуть вагомий вплив на економічний розвиток регіону.

На рисунку 2.5 перераховано місцеві податки та збори, які існують в Україні. До місцевих податків належать: податок на майно та єдиний податок. До місцевих зборів належать: збір за паркування та туристичний збір.

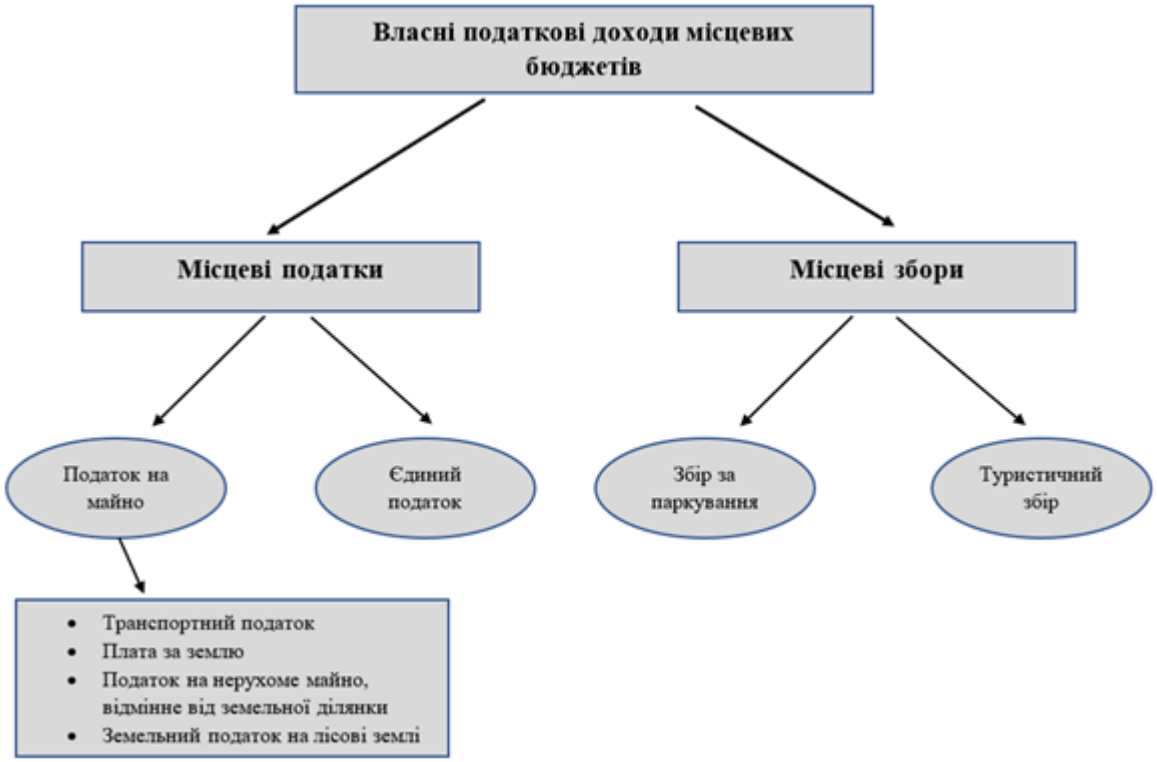

Рисунок 2.5 - Власні податкові доходи місцевих бюджетів

Джерело: Складено автором на основі джерел: [31].

Єдиний податок є одним з найбільш вагомих та впливових місцевих податків. Саме правильне адміністрування даного податку може спонукати економічний розвиток регіону за рахунок активізації малого та середнього бізнесу, або, навпаки, ускладнювати бізнес-процеси малих підприємців, що призведе до уповільнення розвитку місцевої економіки. Єдиний податок є досить особливим податком, адже сплата цього податку дозволяє платникам податку не сплачувати декілька інших податків: податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток, податок на додану вартість у частині постачання товарів та послуг, рентна плата за воду, земельний податок. Звісно, така альтернатива виглядає досить вигідною для підприємців, адже зменшує як бюрократію у сплаті податків, так і розміри сплачених податків. Однак, у певних випадках єдиний податок може навіть ускладнити стан підприємця та бути непосильним для сплати. Єдиний податок поділяється на чотири групи сплати. Про те, за якими критеріями поділяються платники єдиного податку, було детально описано вище [39, ст.11].

На рисунку 2.6 показано динаміку надходжень до місцевих бюджетів від єдиного податку у 2012-2019 роках у абсолютних величинах. Як видно, протягом 8 років надходження від єдиного податку постійно збільшуються, і надходження у 2019 році перевищують надходження у 2012 році більш, ніж у 7 разів.

Рисунок 2.6 - Динаміка надходжень єдиного податку до місцевих бюджетів у 2012-2019 рр., млн грн

Джерело: складено автором на основі [38].

Так як надходження від місцевих податків та зборів до місцевих бюджетів є відносно незначними, то доречно буде розглянути частку кожного місцевого податку та збору саме у надходженнях від місцевих податків та зборів. На рисунку 2.7 зображено динаміку частки надходжень від єдиного податку у загальних надходженнях від місцевих податків та зборів. У 2012-2014 роках відбувається поступове зростання частки, однак у 2015 році частка різко скорочується - це пов’язано з тим, що до складу місцевих податків та зборів було занесено додаткові податки, і через це відсоткова частка доходів від єдиного податку зменшилась. Тим не менш, з 2015 до 2019 років спостерігається поступове зростання частки надходжень від єдиного податку, і незначне скорочення у 2019 році.

Рисунок 2.7 - Динаміка частки єдиного податку у місцевих податках та зборах у 2012-2019 рр., %

Джерело: складено автором на основі [38].

Податок на майно є досить вагомим серед місцевих податків у місцевих бюджетах України. Податок на майно містить у собі декілька видів податків, залежно від об'єкту оподаткування:

- транспортний податок - податок, який стягується з власників легкових автомобілів. Ставка податку становить 25 тис. грн. Особливостями податку є те, що оподатковуються автомобілі, які були випущені максимум 5 років тому, а також якщо їхня ринкова вартість перевищує еквівалент 375 мінімальним заробітним платам [39, ст.28];
- плата за землю - податок, що стягується з власників ділянок землі та землекористувачів державної чи комунальної власності. Варто зазначити, що звільняються від даного податку представники соціально незахищених верств населення: люди пенсійного віку, постраждалі від Чорнобиля, люди з інвалідністю, батьки багатодітних сімей, ветерани військових дій. Якщо говорити про земельні ділянки, які не оподатковуються, то це: сільськогосподарські землі на радіоактивних територіях; законсервовані угіддя; території, що пов'язані з автомобільними шляхами; місця для стоянок автомобілів, що перебувають у державній власності [39, ст.31];

- податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки - податок, який стягується з власників нерухомості, як житлової, так і нежитлової. Податок також стягується, якщо нерухомістю володіє декілька осіб - тоді кожен сплачує пропорційну частку податку. Податком на нерухоме майно не оподатковуються будівлі, які є державною власністю або соціально важливими для суспільства: дитячі будинки, гуртожитки, власність людей з інвалідністю, власність спортивних організацій, власність санаторіїв, власність садків та шкіл тощо. Податок також не стягується, якщо площа квартири є меншою за 60 кв.м, площа житлового будинку - менша за 120 кв.м, інші будівлі - менше 180 кв.м [39, ст.23];
- земельний податок на лісові землі.

На рисунку 2.8 показано динаміку надходжень до місцевих бюджетів від податку на майно у 2012-2019 роках у абсолютних величинах. Як видно, протягом 2012-2014 років надходження від податку за майно були досить незначними. Ситуація різко змінилась у 2015 році за рахунок того, що до складу податку на майно ввійшла плата за землю, яка до 2015 року сплачувалась окремо від податку на майно і не враховувалась до місцевих податків. У 2015-2019 роках спостерігається зростання надходжень від податку на майно. Загалом, надходження у 2019 році перевищують надходження у 2012 році більш ніж у 400 тисяч разів.

Рисунок 2.8 - Динаміка надходжень податку на майно до місцевих бюджетів у 2012-2019 рр., млн грн

Джерело: складено автором на основі [38].

На рисунку 2.9 зображено динаміку частки надходжень від податку на майно у загальних надходженнях від місцевих податків та зборів. У 2012-2014 роках частка є незначною, однак у 2015 році частка різко зростає - це пов'язано з тим, що до складу податку на майно було внесено плату за землю, і через це відсоткова частка доходів від податку на майно різко зросла. З 2015 до 2018 років спостерігається поступове зменшення частки надходжень від плати за паркування транспортних засобів, і у 2019 році незначне підвищення частки.

Рисунок 2.9 - Динаміка частки податку на майно у місцевих податках та зборах у 2012-2019 рр., %

Джерело: складено автором на основі [38].

Також, у межах податку на майно доцільно буде розглянути плату за землю, яка протягом останніх років зазнала певних змін у питаннях адміністрування тощо. Також важливо розглянути плату за землю, адже вона є найбільшим складником податку на майно. На рисунку 2.10 показано динаміку надходжень до місцевих бюджетів від плати за землю у 2012-2019 роках у абсолютних величинах. Як видно, спостерігається незначне скорочення надходжень від плати на землю у 2014 році, тоді як протягом інших років надходження від плати на землю зростають у порівнянні з минулим роком. Загалом, надходження у 2019 році перевищують надходження у 2012 році у 2,6 рази.

Рисунок 2.10 - Динаміка надходжень плати за землю до місцевих бюджетів у 2012-2019 рр., млн грн

Джерело: складено автором на основі [38].

Цікавою для аналізу буде динаміка частки надходжень від плати за землю у загальних надходженнях від місцевих податків та зборів. На рисунку 2.11 бачимо, що у 2012-2014 роках частка надходжень від плати за землю перевищує

надходження від місцевих податків у 1,5-2 рази. Це пояснюється тим, що плата за землю не належала до місцевих податків, і, відповідно, надходження від плати за землю були значно більшими, ніж надходження від інших місцевих податків та зборів загалом. До 2015 року плата за землю зараховувалась до загальнодержавних податків, хоча й кошти отримували місцеві бюджети. У 2015 році, коли плату за землю було закріплено за місцевими бюджетами і вона стала одним з трьох складників податку на майно (разом з транспортним податком та податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки), то частка плати за землю різко зменшилась [40]. Загалом, спостерігається зростання частки плати за землю у місцевих податках та зборах у 2016 році, тоді як в інші роки частка зменшується у порівнянні з минулим роком.

Рисунок 2.11 - Динаміка частки плати за землю у місцевих податках та зборах у 2012-2019 рр., %

Джерело: складено автором на основі [38].

Одним з місцевих зборів є з**бір за місця для паркування транспортних засобів**. Транспортний збір стягується з юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, які, за дозволом органу місцевого самоврядування, облаштували та

забезпечують паркувальні майданчики для транспорту. Даним збором оподатковується та ділянка, яка відведена під паркування, крім місць для людей з інвалідністю (не більше 10% території) [39, ст.39].

На рисунку 2.12 показано динаміку надходжень до місцевих бюджетів від збору за місця для паркування транспортних засобів у 2012-2019 роках у абсолютних величинах. Як видно, протягом 2012-2015 років надходження від плати за паркування поступово зменшуються, а у 2016-2019 роках спостерігається зростання надходжень від плати за паркування. Загалом, надходження у 2019 році перевищують надходження у 2012 році майже у 1.7 рази.

Рисунок 2.12 - Динаміка надходжень плати за паркування транспортних засобів до місцевих бюджетів у 2012-2019 рр., млн грн

Джерело: складено автором на основі [38].

На рисунку 2.13 зображено динаміку частки надходжень від плати за паркування транспортних засобів у загальних надходженнях від місцевих податків та зборів. У 2012-2014 роках відбувається поступове спадання частки, однак у 2015 році частка різко скорочується - це пов’язано з тим, що до складу місцевих податків та зборів було занесено додаткові податки, і через це

відсоткова частка доходів від єдиного податку зменшилась. З 2015 до 2017 років спостерігається поступове зменшення частки надходжень від плати за паркування транспортних засобів, і у 2018-2019 роках незначне підвищення частки.

Рисунок 2.13 - Динаміка частки плати за паркування транспортних засобів у місцевих податках та зборах у 2012-2019 рр., %

Джерело: складено автором на основі [38].

Наступним місцевим збором є **туристичний збір**. Туристичним збором оподатковуються особи, що прибувають до певної територіальної громади тимчасово, і в цей період користуються місцем для проживання у вигляді готелю, хостелу тощо. Не стягується туристичний збір, якщо особа є людиною з інвалідністю або супроводжуючим; дитиною до 18 років; ветераном військових дій; постраждалим від Чорнобиля; пацієнтом, що проходить лікування. Цікавою особливістю даного збору є те, що він збирається за участі податкового агента - це так званий посередник між отримувачем послуги - платником податку та органом місцевої влади. Податковим агентом може виступати готель, хостел, гуртожиток, орендодавець тощо [39, ст.42].

На рисунку 2.14 показано динаміку надходжень до місцевих бюджетів від туристичного збору в 2012-2019 роках у абсолютних величинах. Як видно, у 2014 році надходження від туристичного збору зменшились порівняно з попереднім роком, що може бути пов'язано з анексією Криму та тимчасовою окупацією частини Донецької та Луганської областей, і, відповідно, зменшились надходження з цих курортних на туристичних місцевостей. Починаючи з 2015 року спостерігається поступове зростання надходжень від туристичного збору. Надходження від туристичного збору у 2019 році перевищують надходження у 2012 році більш, ніж у 5 разів.

Рисунок 2.14 - Динаміка надходжень туристичного збору до місцевих бюджетів у 2012-2019 рр., млн грн

Джерело: складено автором на основі [38].

На рисунку 2.15 зображено динаміку частки надходжень від туристичного збору у загальних надходженнях від місцевих податків та зборів. У 2012-2014 роках відбувається поступове скорочення частки, однак у 2015 році частка скорочується різко - це пов'язано з тим, що, по перше, до складу місцевих податків та зборів було занесено додаткові податки, і через це відсоткова частка доходів від єдиного податку зменшилась; по друге, надходження скоротились і в абсолютних величинах через окупацію Криму та воєнні дії на сході України. Тим

не менш, з 2015 до 2018 років спостерігається стабільність частки надходжень від туристичного збору, і зростання частки у 2019 році.

Рисунок 2.15 - Динаміка частки туристичного збору у місцевих податках та зборах у 2012-2019 рр., %

Джерело: складено автором на основі [38].

У таблиці 2.1 місцеві податки та збори розподілені за ознакою того, чи є вони обов'язковими для встановлення місцевою владою, чи опціональними.

Таблиця 2.1 Обов'язкові та необов'язкові для встановлення місцеві податки і збори

Обов'язкові для встановлення:	Необов'язкові для встановлення:

1. Місцеві податки: А) Податок на майно: - транспортний податок, - плата за землю. Б) Єдиний податок.	1. Місцеві податки: А) Податок на майно: - податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, - земельний податок за лісові землі. 2. Місцеві збори: А) Збір за паркування. Б) Туристичний збір.

Джерело: Складено автором на основі джерел: [31].

Отже, місцеві податки та збори територіальних громад України не є численними, порівняно зі світовим досвідом. Також, наразі місцеві податки та збори складають малу частку у доходах місцевих бюджетів. Для подальшого активного економічного розвитку громад необхідно збільшувати бази оподаткування за наявними податками, проводити якісний аудит можливих джерел надходжень податків, лібералізувати можливості місцевої влади у запровадженні власних місцевих податків, ефективно використовувати отримані від місцевих податків та зборів кошти.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Значне збільшення ролі місцевих податків та зборів у доходах місцевих бюджетів відбулося у 2014 році завдяки прийняттю законопроекту про децентралізацію, елементом якого є, зокрема, і фіскальна децентралізація. Загалом, ідея децентралізації полягає у тому, що саме місцеве населення найкраще знає, як потрібно вирішувати питання локального значення, і саме вони мають займатися місцевим самоврядуванням. Тому, процес децентралізації полягає у переданні повноважень для прийняття рішень місцевій владі, а також

у передачі фінансових ресурсів, необхідних для реалізації покладених на місцеву владу додаткових повноважень.

Місцеві бюджети отримують доходи з таких основних джерел: податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, офіційні трансферти. Місцеві податки та збори, предмет даного дослідження, належать до податкових надходжень. У більшості країн світу місцеві податки та збори становлять значну частку у доходах місцевих бюджетів, особливо, якщо ці країни вже мають досвід у впровадженні децентралізації. На сьогоднішній день в Україні місцеві податки та збори мають порівняно незначну частку у доходах місцевих бюджетів. До місцевих податків та зборів належать: єдиний податок, податок на майно, збір за паркування, туристичний збір. Суб'єктами оподаткування є фізичні та юридичні особи, з яких стягуються податки. Об'єктом оподаткування може бути майно, доходи або послуги, які отримує суб'єкт оподаткування. Сплачуючи місцеві податки та збори, платники податків сприяють розвитку місцевої інфраструктури, яка необхідна органам місцевого самоврядування, зокрема, і для покращення бізнес-середовища та умов життя для тих же платників.

Місцеві податки та збори як елемент місцевих бюджетів є тими джерелами надходжень, які здатні зміцнити місцевий бюджет, зменшити його залежність від державних доходів. Місцеві податки та збори мають певні особливості: адресність (територіальна локалізованість), пряма залежність від органів місцевого самоврядування, зростаюча роль у формуванні місцевих бюджетів. Також, виділяють такі основні функції місцевих податків та зборів: фіскальна, регулятивна, децентралізуюча.

Щоб розуміти роль місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах, необхідно розглянути, яку частку дані податки та збори займають у доходах місцевих бюджетів. Загалом, частка місцевих податків та зборів у доходах місцевих бюджетів збільшилась з майже 4% у 2004 році до майже 26% у 2020 році, що свідчить про те, що місцеві податки та збори збільшили свою впливовість у доходах місцевих бюджетів більш, ніж у 6 разів.

Якщо аналізувати динаміку окремих податків, то видно, що протягом 2012-2014 років частка єдиного податку у доходах від місцевих податків та зборів перевищувала 88%, у 2015 році частка впала до 40% через врахування до місцевих податків та зборів додаткових податків, а в наступні 2016-2019 роки піднялась до рівня 48%. Динаміка податку на майно характеризується часткою менше ніж 1% у місцевих податках та зборах у 2012-2014 роках, і різких зростанням частки до 59% у 2015 році за рахунок врахування до податку на майно плати на землю, а в 2016-2019 роках спостерігається зменшення частки до 51%. Динаміка збору за паркування транспортних засобів характеризується зменшенням частки плати за паркування від 1.25% у 2012 році до 0.16% у 2019 році. Динаміка частки іншого збору - туристичного - у місцевих податках та зборах характеризується зменшенням від 0.7% до 0.13% у 2012-2017 роках, і незначним підвищенням до 0.27% у 2018-2019 роках.

Загалом, місцеві податки та збори складають невисоку частку у доходах місцевих бюджетів. Однак, для подальшого економічного розвитку регіонів необхідно збільшувати роль місцевих податків та зборів шляхом збільшення баз оподаткування за наявними податками, проведення якісного аудиту можливих джерел надходжень податків, лібералізації можливостей місцевої влади у запровадженні додаткових місцевих податків та зборів.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ВПЛИВУ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ НА ВАЛОВИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ПРОДУКТ, ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМІВ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Побудова економетричної моделі кореляції частки місцевих податків у місцевому бюджеті та валового регіонального продукту

Для дослідження впливу місцевих податків та зборів на економічний розвиток регіонів було вирішено побудувати економетричну модель за допомогою статистичного пакету. Було зібрано панельні дані за 2012-2019 рр. для регіонів України (областей, м.Київ) кількість спостережень становила 200. Спочатку у моделі додатково було враховано такі показники регіонів, як: середня зарплата; середня зарплата, зважена на індекс споживчих цін; частка безробіття; кількість закладів вищої освіти; фінансові результати малих підприємств;

кількість наявного населення; міграційний приріст; індекс споживчих цін. Однак, у процесі вдосконалення та покращення моделі було залишено такі незалежні змінні, як: капітальні інвестиції (log(cap_inv)); витрати населення (log(Expenses)); експорт регіону (Log_export); частка місцевих податків та зборів у зведеному бюджету області (Tax_Budget_rate). Усі незалежні змінні, окрім частки місцевих податків та зборів, були прологарифмовані для того, щоб отримати менший розкид змінних та точнішу модель без багатоцифрових коефіцієнтів. Відповідно, залежною змінною виступив прологарифмований валовий регіональний продукт регіону (при побудові економетричної моделі у програмному забезпеченні позначено як log_VRP).

Кореляційно-регресійний аналіз, зокрема побудова кореляційно-регресійних економетричних моделей є одним з найважливіших методів економетричних досліджень. Для проведення кореляційно-регресійного аналізу було обрано статистично-аналітичне програмне забезпечення EViews.

Окрім кореляційного аналізу, доцільним є проведення регресійного аналізу. Регресійний аналіз дає можливість оцінити ступінь впливу факторних ознак або незалежних змінних на результативну ознаку. Регресійні моделі можуть бути однофакторними або багатофакторними. У даному випадку, модель є багатофакторною, адже у модель залучається чотири фактори: оцінюється, на скільки відсотків у такій багатофакторній моделі результативна змінна (Dependent Variable) залежить від залучених у модель факторів (Independent Variable) при всіх інших рівних та незмінних умовах (ceteris paribus condition).

Показником даної залежності є коефіцієнт регресії - R^2. Якщо коефіцієнт регресії R^2 помножити на 100%, то отримаємо коефіцієнт детермінації - відсотковий ступінь впливу фактора на результативну змінну.

У процесі побудови моделі було побудовано декілька варіантів моделі - з фіксованими елементами тільки для періоду, з фіксованими елементами тільки для регіону, а також зі змінними ефектами. Фінальна модель побудована з фіксованими ефектами як для періоду, так і для регіону. Результати дослідження можна побачити на рисунку 3.1.

Command | Capture

View | Proc | Object | Print | Name | Freeze | Estimate | Forecast | Stats | Resids

Dependent Variable: LOG_VRP_
Method: Panel Least Squares
Date: 05/14/21 Time: 20:23
Sample: 2012 2019
Periods included: 8
Cross-sections included: 25
Total panel (balanced) observations: 200

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1.039111	0.136053	7.637532	0.0000
LOG_CAP_INV_	0.103411	0.025507	4.054182	0.0001
LOG_EXPENSES_	0.518241	0.048739	10.63305	0.0000
LOG_EXPORT	0.136077	0.020059	6.783952	0.0000
TAX_BUDGET_RATE	0.608471	0.127100	4.787332	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)
Period fixed (dummy variables)

Root MSE	0.020845	R-squared	0.996678
Mean dependent var	4.807916	Adjusted R-squared	0.995969
S.D. dependent var	0.362563	S.E. of regression	0.023019
Akaike info criterion	-4.543433	Sum squared resid	0.086900
Schwarz criterion	-3.949736	Log likelihood	490.3433
Hannan-Quinn criter.	-4.303173	F-statistic	1405.815
Durbin-Watson stat	1.181962	Prob(F-statistic)	0.000000

Рисунок 3.1 - Результати побудови моделі в EViews

Джерело: побудовано автором.

Побудувавши модель, можна за допомогою аналізу отриманих коефіцієнтів та показників оцінити якість даної моделі.

Т-критерій Стьюдента (у таблиці - Prob.) показує, що досліджувані параметри моделі та коефіцієнти регресійного рівняння є статистично значимими, адже Prob.<=0.05. Т-критерій Стьюдента допомагає перевірити, наскільки значимою є відмінність вибіркового середнього значення від середнього значення генеральної сукупності. Цей критерій побудований на припущенні про нормальний розподіл генеральної сукупності.

Для багатофакторних моделей також додатково оцінюється **t-Statistic** у таблиці. Якщо по модулю даний показник є більше двох і Prob.<=0.05, тоді дані незалежні змінні піддаються аналізу. У випадку побудованої моделі, всі незалежні змінні піддаються аналізу.

Наступний показник, який варто проаналізувати - **F-критерій Фішера**. Цей показник допомагає перевірити вибірки на незалежність і їхню

приналежність до нормально розподілених генеральних сукупностей, а також адекватність побудованої моделі. Як бачимо, ймовірність F-статистики є меншою за 0,1 (Prob(F-statistic)=0.00). Це свідчить про те, що коефіцієнти моделі одночасно не є нулями, і тому модель є адекватною.

Наступний показник є основним показником, який аналізують, щоб оцінити адекватність моделі - це **коефіцієнт детермінації R^2**. Цей показник допомагає зрозуміти, яка саме частка зміни результативного показника пов'язана зі зміною факторного показника. Чим ближче коефіцієнт детермінації до одиниці, тим ближчим є зв'язок між залежною та незалежною змінними. У даній моделі R^2=0.99= 99%. Це означає, що на 99% зміна валового регіонального продукту області може бути пояснена зміною частки місцевих податків та зборів у зведених бюджетах області, зміною капітальних інвестицій, зміною витрат населення, зміною експорту регіону; а на 1% - випадковою величиною, або іншими показниками, які не були включені в модель.

Тобто, можна зробити висновок, що зміни рівня валового регіонального продукту на 99% пояснюється через зміни частки місцевих податків та зборів у зведених бюджетах областей, зміни капітальних інвестицій, зміни витрат населення, зміни експорту регіону. При цьому, зростання саме частки місцевих податків та зборів у зведеному бюджеті області на 1% призводить до збільшення валового регіонального продукту області на 0.6% - це бачимо зі стовпця Coefficient; зростання капітальних інвестицій на 1% призводить до збільшення валового регіонального продукту на 0.1%; зростання витрат населення на 1% призводить до збільшення валового регіонального продукту на 0.5%; зростання експорту регіону на 1% призводить до зростання валового регіонального продукту на 0.1%.

Для оцінки моделі також важливим є перевірка відсутності автокореляції першого порядку за **критерієм Дарбіна-Ватсона**. За результатами нашої моделі, DW= 1.18. Критичні значення для вибірки шукаються у таблиці. За результатами оцінки, у моделі не можна чітко визначити присутність чи відсутність автокореляції, тобто автокореляція знаходиться під питанням.

Для оцінки того, чи нормальний розподіл мають залишки моделі було проведено **тест на нормальність Жарга-Бера**. На рисунку 3.2 можна розглянути результати тесту, які свідчать про те, що залишки в моделі розподілені нормально.

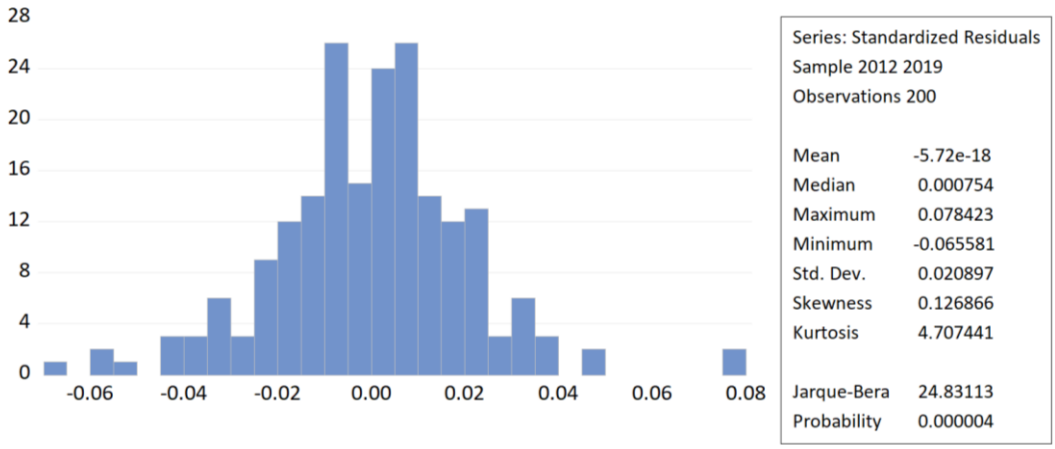

Рисунок 3.2 - Результати тесту на нормальність Жарга-Бера

Джерело: складено автором.

Наступним критерієм оцінки моделі є проведення тесту на значимість включених у модель фіксованих ефектів. На рисунку 3.3 можна побачити результати тесту, де для обраних факторів prob.<=0,05, що свідчить про значимість включених у модель фіксованих ефектів.

Command | Capture

View | Proc | Object | Print | Name | Freeze | Estimate | Forecast | Stats | Resids

Redundant Fixed Effects Tests
Equation: Untitled
Test cross-section and period fixed effects

Effects Test	Statistic	d.f.	Prob.
Cross-section F	36.127568	(24,164)	0.0000
Cross-section Chi-square	367.695567	24	0.0000
Period F	8.408516	(7,164)	0.0000
Period Chi-square	61.335121	7	0.0000
Cross-Section/Period F	29.836527	(31,164)	0.0000
Cross-Section/Period Chi-square	378.617312	31	0.0000

Cross-section fixed effects test equation:
Dependent Variable: LOG_VRP_
Method: Panel Least Squares
Date: 05/20/21 Time: 20:43
Sample: 2012 2019
Periods included: 8
Cross-sections included: 25
Total panel (balanced) observations: 200

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.127286	0.118079	1.077975	0.2824
TAX_BUDGET_RATE	0.982861	0.200387	4.904815	0.0000
LOG_CAP_INV_	0.272905	0.031248	8.733493	0.0000
LOG_EXPENSES_	0.524072	0.045020	11.64091	0.0000
LOG_EXPORT	0.167580	0.016194	10.34849	0.0000

Effects Specification

Period fixed (dummy variables)

Root MSE	0.052266	R-squared	0.979115
Mean dependent var	4.807916	Adjusted R-squared	0.977893
S.D. dependent var	0.362563	S.E. of regression	0.053908
Akaike info criterion	-2.944955	Sum squared resid	0.546339
Schwarz criterion	-2.747056	Log likelihood	306.4955
Hannan-Quinn criter.	-2.864869	F-statistic	801.2270
Durbin-Watson stat	0.329087	Prob(F-statistic)	0.000000

Рисунок 3.3 - Результати тесту на значимість включених у модель ефектів (Redundant Fixed effects tests)

Джерело: побудовано автором.

Для аналізу моделі необхідно побудувати і кореляційну матрицю, яка допоможе визначити, чи існує між незалежними факторами мультиколінеарність. Високим коефіцієнтом кореляції вважають такий, який перевищує 0.85. За результатами кореляційної матриці, яка зображена на рисунку, колінеарність присутня між такими незалежними показниками, як капітальні інвестиції органів місцевої влади та витрати місцевого населення.

View | Proc | Object | Print | Name | Freeze | Sample | Sheet | Stats | Spec

Correlation

	LOG_VRP_	LOG_CAP_INV_	LOG_EXPENSES_	LOG_EXPORT	TAX_BUDGET_RATE
LOG_VRP_	1.000000	0.958914	0.967018	0.765316	0.719369
LOG_CAP_INV_	0.958914	1.000000	0.924734	0.763773	0.642941
LOG_EXPENSES_	0.967018	0.924734	1.000000	0.663921	0.749100
LOG_EXPORT	0.765316	0.763773	0.663921	1.000000	0.249873
TAX_BUDGET_RATE	0.719369	0.642941	0.749100	0.249873	1.000000

Рисунок 3.4 - Результати побудови кореляційної матриці

Джерело: складено автором.

3.2. Аналіз та висновки побудованої моделі.

Важливо при оцінці адекватності моделі також проаналізувати і логіку знаків коефіцієнта. Тобто, у даній моделі збільшення частки місцевих податків та зборів у зведеному бюджеті області призводить до збільшення валового регіонального продукту області. Якщо така логіка є зрозумілою, то модель вважається адекватною. Загалом, логіка такого впливу існує - перш за все, збільшення частки місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах збільшує фінансову автономію місцевої влади та збільшує можливість використовувати дані кошти на реалізацію завдань та проектів, які є, на думку місцевої влади, пріоритетними та інфраструктурно важливими. Тобто, якщо дані кошти будуть використані на покращення бізнес-середовища громади, на допомогу та розвиток місцевого підприємництва, то, в перспективі, це призведе до збільшення валового регіонального продукту області. За результатами побудованої моделі, частка місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах дійсно має прямий вплив на валовий регіональний продукт.

Наступна незалежна змінна - капітальні інвестиції місцевої влади - теж має, за результатами моделі, прямий вплив на валовий регіональний продукт. У даному випадку, логіка впливу виглядає так: кошти, які витрачені не на поточні чи адміністративні витрати, а на капітальні інвестиції, які мають вагомий ефект у довгостроковій перспективі, вплинуть і на зростання валового регіонального продукту. Такий вплив може проявитися завдяки покращенню інфраструктури регіону: наприклад, ремонт дорожнього сполучення дозволить покращити транспортне сполучення та полегшити доступ до регіону для потенційних інвесторів, а також полегшить вихід для місцевих підприємців на потенційних клієнтів.

Ще одна незалежна змінна, яка була врахована у моделі - це витрати населення регіону, які теж, за результатами моделі, мають позитивний вплив на валовий регіональний продукт. Загальна економічна теорія підтверджує такий результат. Наприклад, можна екстраполювати формулу внутрішнього валового

продукту на валовий регіональний продукт: відомо, що, за формулою, до ВВП входить показник споживання - тобто, це ті кошти, які витрачає населення на власні потреби і цим самим забезпечує підприємства доходами та коштами, які згодом будуть знову інвестовані у виробництво. Таким чином, кошти, які населення витрачає на споживання, активізують місцеве підприємництво та збільшують валовий регіональний продукт.

Експорт з регіону, за результатами моделі, теж має прямий вплив на валовий регіональний продукт, адже експорт, за аналогією з витратами населення, можна екстраполювати з ВВП на валовий регіональний продукт. Тобто, збільшення експорту активізує економічну діяльність регіону і збільшує валовий регіональний продукт.

3.3. Основні проблеми та напрями вдосконалення системи місцевого оподаткування в Україні

Для того, щоб удосконалити систему місцевого оподаткування в Україні та покращити вплив місцевих податків та зборів на місцеве самоврядування, варто визначити основні проблеми, з якими можна зіткнутися у сфері місцевого оподаткування.

Спершу варто проаналізувати загалом систему місцевого оподаткування та складнощі, які виникають у ній. Помітною проблемою є те, що, порівняно з досвідом розвинених європейських країн, система місцевого оподаткування в Україні нараховує малу кількість місцевих податків та зборів. Звісно, основні доходи місцевих бюджетів від місцевих податків та зборів надходять за рахунок вже наявних податків - єдиний податок, податок на майно тощо. Однак, якщо потенційно впровадження додаткових місцевих податків, специфічних для того чи іншого регіону, може компенсувати витрати на адміністрування цього податку, забезпечити нові стабільні джерела доходів для місцевого бюджету та позитивно вплинути на місцевий економічний розвиток, то переваги впровадження такого податку є високими.

З попередньої проблеми виступає наступна. За законом, в Україні органам місцевого самоврядування заборонено встановлювати та збирати місцеві податки та збори, які не вказані у Податковому кодексі України [31]. Це свідчить про певну централізованість та відсутність свободи і достатньої автономії органів місцевої влади. Світовий досвід показує, що можливість впроваджувати власні місцеві податки та збори місцевою владою позитивно впливає на доходи місцевого бюджету та майже не спричиняє міграцію місцевих підприємств до інших регіонів.

Також, доречним буде аналіз місцевого оподаткування у розрізі основних місцевих податків та зборів, бо, розглянувши податки кожен окремо, можна виокремити специфічні проблеми даного податку. Далі буде проаналізовано: податок на майно, єдиний податок, туристичний збір, плата за паркування транспортних засобів.

Перш за все, в очі кидається те, що в Україні недостатньо взято до уваги **оподаткування майна**. Майно є тим об'єктом оподаткування, який дає постійні доходи до місцевих бюджетів, що дозволяє місцевій владі мати постійне джерело доходів. Однак, складність у адмініструванні даного податку та визначенні об'єкту та бази оподаткування з'являється через те, що в Україні ринок нерухомості є недостатньо розвиненим за рахунок недосконалості програмного забезпечення та інформаційних систем, які можуть забезпечити постійний моніторинг та контроль змін у об'єктах оподаткування. Також, недосконалістю у податку на майно є те, що він містить певну несправедливість, адже при оподаткуванні майна, зокрема житлової нерухомості, не враховується те, чи в місті, чи в селі розташований об'єкт; в якому районі міста знаходиться. За кордоном поширена практика врахування коефіцієнта залежно від того, в якому районі розташований об'єкт оподаткування [41, ст.64]. Також, на відміну від міжнародного досвіду, податок на нерухоме майно складає малу частку у доходах місцевих бюджетів, і через це існує ризик виникнення ситуації, коли витрати на адміністрування податку можуть перевищити доходи від даного податку [42, ст.119].

У межах податку на майно варто проаналізувати і **земельний податок**. Справляння даного податку показало такі основні проблеми: часті випадки уникання реєстрації земельної ділянки платником податку; недостовірна інформація в реєстраційній базі стосовно осіб, які мають у користуванні чи володінні конкретну земельну ділянку; наявність багатьох пільг та знижок за даним податком; відсутність реєстрації багатоквартирних будинків на певних ділянках землі, поширення випадків нецільового використання земельних ділянок [42, ст.121].

У рамках податку на майно підлягає аналізу і **транспортний податок**. Транспортний податок, за своєю суттю, зараз виглядає як податок на розкіш, адже даним податком оподатковуються власники не усіх транспортних засобів, а тільки тих, які придбані менше 5 років тому і вартість яких перевищує 750 розмірів мінімальної заробітної плати. Відповідно, власниками таких дорогих транспортних засобів є незначна частина населення, тоді як дешевші транспортні засоби є поширеними серед населення і є потенційно вагомою податковою базою для оподаткування. Ще одним вагомим недоліком даного податку є те, що транспортним податком оподатковуються лише легкові автомобілі. Однак такі різновиди рухомого майна, як яхти, катери, гелікоптери, приватні літаки тощо, не є об’єктами оподаткування. Переважно, такими транспортними засобами володіють заможні верстви населення, і дані види рухомого майна є досить коштовними, тому, потенційно, можуть бути вагомим дохідним джерелом від транспортного податку.

Великою частиною місцевого оподаткування є спрощена система оподаткування у вигляді **єдиного податку**. Загалом, єдиний податок має позитивний вплив на місцеве підприємництво, а, відповідно, і на місцевий економічний розвиток. Однак, крім позитивного впливу від спрощеного оподаткування, представники місцевого бізнесу отримують додатковий податковий тиск за рахунок платежів, які називають квазіфіскальними - наприклад, єдиний внесок на державне соціальне страхування [43, ст.21]. Навіть у ті періоди, коли платник єдиного податку не отримує прибутки, він

зобов'язаний сплачувати даний внесок, що є додатковим тягарем на підприємця та спричиняє закриття деяких представників малого бізнесу.

Крім місцевих податків, варто проаналізувати також і справляння місцевих зборів. Перший з них - **туристичний збір**. В Україні, на відміну від інших країн, туристична сфера поки не є досить розвиненою для того, щоб приносити значні податкові доходи до місцевих бюджетів. При адмініструванні даного збору часто стикаються з такими проблемами: ставка збору, порівняно з розвиненими європейськими країнами, є досить незначною; немає чіткого визначення поняття об'єкту оподаткування [44, ст.137]; поширеним є тіньовий бізнес у сфері туризму, через це місцеві бюджети недоотримують потенційні доходи від туристичної сфери; і те, що туристи часто зупиняються не в готелях, а в приватних представників послуг, теж формує тінізацію сфери і зменшує доходи від туристичного збору.

Ще одним важливим місцевим збором є **збір за паркування транспортних засобів**, який стягується з юридичних та фізичних осіб, що забезпечують послуги та обслуговують територію для паркування транспорту. При справлянні плати за паркування транспортних засобів виділяють такі основні проблеми: ймовірність ігнорування сплати збору за паркування платниками збору через непоінформованість платників місцевою владою про наявність та порядок сплати даного збору; складність у обрахуванні конкретної кількості днів діяльності, які мають бути оподатковані, через те, що відрізняється кількість днів у кожному місяці [45, ст.8]; невизначеність у реєстрації місця паркування та відповідальної особи - наприклад, якщо платник збору не є юридичною особою, то збір може сплачуватись там, де розташована паркувальна зона, а не там, де зареєстрований економічний агент; незаконне зменшення у документації площі, яка має піддаватися оплаті збору за паркування [45, ст. 11].

Враховуючи описані вище проблеми місцевого оподаткування, можна запропонувати такі основні заходи та напрями вдосконалення системи місцевого оподаткування в Україні:

1. Збільшити автономію органів місцевого самоврядування шляхом дозволу запроваджувати додаткові місцеві податки та збори, які є специфічними та застосовуватимуться у конкретній громаді. Це дозволить збільшити коло об'єктів оподаткування та отримати додаткові доходи на діяльність органів місцевої влади, а також збільшити фінансову автономність органів місцевого самоврядування.

2. Запровадити місцеві екологічні податки, які можуть додатково стягуватися з місцевих підприємств за надмірне використання природних ресурсів [46, ст.2].

3. Врахувати при оподаткуванні нерухомості чинники, які можуть характеризувати платника податку та об'єкт оподаткування: тип населеного пункту, де розташована нерухомість, район даного населеного пункту (ближче до центру/на околиці - запровадити коефіцієнт розташування), ринкову вартість об'єкта. Це дозволить частково зменшити несправедливість, яка існує у справлянні податку на нерухоме майно [46, ст.97].

4. Запровадити детальний аудит земельних ділянок стосовно відповідності заявленій інформації та актуальному використанню земельної ділянки.

5. Знизити нижню межу вартості оподатковуваних транспортних засобів; доповнити перелік оподатковуваного рухомого майна такими категоріями, як гелікоптер, яхта, катер тощо.

6. Переглянути вимоги стосовно сплати платниками єдиного податку єдиного внеску на державне соціальне страхування у ті періоди, коли платник не отримує прибутки від підприємницької діяльності; збільшити межі виручки, яку можуть отримувати представники різних груп - платників єдиного податку [47, ст.785].

7. Підвищити ставку туристичного збору загалом або для готелів високого класу [48, ст.124]; зобов'язати представників приватного сектору, які надають послуги проживання у туристичних місцях, платити туристичний збір за клієнтів; сприяти детінізації туристичної сфери.

8. Контролювати відповідність фактичної та заявленої площ оподаткування збором за паркування транспортних засобів; чітко визначити, чи доходи від збору за паркування надходять до місцевого бюджету, до якого належить ділянка паркування, чи до місцевого бюджету, де зареєстрований платник збору; проводити місцевою владою ретельну ознайомлювальну роботу з платниками збору стосовно особливостей підрахунку, адміністрування та сплати збору та паркування транспортних засобів [45, ст.8].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Щоб дослідити вплив місцевих податків та зборів на економічний розвиток регіонів, було побудовано модель, незалежними змінними якої є капітальні інвестиції місцевої влади, витрати населення, експорт регіону, частка місцевих податків та зборів у зведеному бюджеті області. Відповідно, залежною змінною виступив валовий регіональний продукт області. За результатами моделі, такі критерії, як R^2, Т-критерій Стьюдента, F-критерій Фішера свідчать про адекватність моделі та значний прямий вплив перерахованих показників, зокрема частки місцевих податків та зборів, на валовий регіональний продукт областей України. Однак, критерій Дарбіна - Уотсона такої впевненості не дає, адже знаходиться у проміжку невизначеності.

Результати моделі можна інтерпретувати таким чином: збільшення капітальних інвестицій влади, збільшення особистих витрат населення, збільшення експорту конкретної області та збільшення частки місцевих податків та зборів призведе до збільшення валового регіонального продукту області. Якщо говорити конкретно про частку місцевих податків та зборів, то збільшення даного показника на 1% призведе до збільшення валового регіонального продукту на 0.6% - такий висновок можна зробити зі стовпця Coefficient.

Система місцевого оподаткування є важливою для формування місцевих бюджетів, однак має багато проблем, які потребують вдосконалення. Загалом,

система місцевого оподаткування характеризується тим, що існує мала кількість місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах України, порівняно з місцевими бюджетами країн світу. Також, система місцевого оподаткування в Україні характеризується відсутністю свободи органів місцевого самоврядування у питаннях встановлення додаткових місцевих податків та зборів.

Кожен окремий місцевий податок та збір теж має певні особливості та проблеми в адмініструванні, що потребують вирішення. Зокрема, податок на майно має недолік у тому, що оподаткування майна є однаковим незалежно від того, чи нерухомість розташована у сільській чи міській місцевості, у центрі чи на околиці міста. Якщо говорити про елементи податку на майно, то транспортний податок має недолік у тому, що ним оподатковується тільки відносно нове та дороге рухоме майно. До того ж, транспортним податком не оподатковуються такі види рухомого майна, як гелікоптери, яхти, катери тощо, хоча потенційно дані види рухомого майна можуть бути вагомою базою для оподаткування.

Єдиний податок, попри його ефективність, зобов'язує платників єдиного податку сплачувати єдиний внесок на державне соціальне страхування навіть у ті періоди, коли підприємець не отримує прибуток, що спричиняє закриття багатьох малих підприємців.

У туристичному зборі основним недоліком є те, що через поширення тіньового бізнесу в туризмі приватні підприємці, які забезпечують туристів послугами проживання, не завжди збирають туристичний збір, що значно скорочує надходження від даного збору до місцевих бюджетів.

Плата за паркування транспортних засобів характеризується тими недоліками, що існує складність в контролі підрахунку годин паркування, а також у тому, куди саме надходитимуть кошти від збору - до місцевого бюджету за адресою паркувальних місць, чи за адресою реєстрації особи - платника збору.

Враховуючи зазначені недоліки системи місцевого оподаткування, було запропоновано такі основні заходи для вирішення проблем: збільшити

повноваження місцевої влади встановлювати додаткові місцеві податки та збори; враховувати при оподаткуванні нерухомості місце її розташування та ринкову вартість, знизити нижню межу вартості оподатковуваного транспорту і розширити перелік рухомого майна, що оподатковується; переглянути вимоги для платників єдиного податку стосовно оплати соціального внеску у періоди, коли немає прибутку; підвищити ставку туристичного збору та запровадити більш детальний аудит обрахунку площі та годин використання паркувальних місць.

ВИСНОВКИ

Наявність власних джерел доходів у місцевих бюджетів є одним з ключових питань процесу децентралізації, що дозволяє органам місцевого самоврядування ставати більш автономними та приймати самостійні рішення щодо фінансування стратегічно важливих напрямів для конкретного регіону.

У ході проведення дослідження було проаналізовано роль місцевих податків та зборів у економічному розвитку регіонів. Власні джерела надходжень у вигляді місцевих податків та зборів можуть дати місцевим органам влади перевагу у диверсифікації надходжень до місцевого бюджету та у швидкості реакції на глобалізаційні процеси та кризові явища.

Окрім цього, надходження від місцевих податків та зборів можуть бути допоміжними у процесі економічного розвитку регіонів. Економічний розвиток регіонів - процес, який має супроводжуватися випуском товарів та реалізацією послуг, що забезпечує нові робочі місця та ефективне використання наявних ресурсів. Раніше процесом економічного розвитку займались переважно на рівні країн. Однак зараз існує тенденція до переходу питань економічного розвитку також і на місцевий рівень.

Економічний розвиток регіонів сам по собі не є самоціллю. Регіональний економічний розвиток здатний забезпечити зменшення бюрократії для місцевого бізнесу, удосконалити інвестиційний клімат, потенціал та імідж регіону, та загалом покращити умови життя для населення. На економічний розвиток регіонів впливають різні детермінанти, серед яких є національні - до них належать місцеві податки та збори як елемент податкової політики.

Існують думки, що підприємства готові переїхати до іншого регіону, якщо там нижчі місцеві податки. Однак, місцевих підприємців часто затримують у конкретному регіоні робочі кадри, близькість до клієнтів, а також якість публічних послуг для підприємців. Натомість, є дослідження, які стверджують, що збільшення податків, при умові покращення якості публічних послуг, можуть спонукати ріст робочих місць за рахунок економічного розвитку та пожвавлення підприємництва.

Питання впливу місцевих податків та зборів та економічний розвиток регіонів ставили перед собою численні світові економісти. Загалом, їхні дослідження представляють неоднозначні результати: з одного боку, підвищення місцевих податків та зборів негативно впливає на економічний розвиток регіонів (у даних дослідженнях використовувались такі додаткові незалежні фактори, як частка місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах, рівень працевлаштування, рівень інвестицій у виробництво, демографічні зміни, рівень особистого доходу); інші дослідження показали позитивний вплив від підвищення місцевих податків та зборів на економічний розвиток регіонів (у даних дослідженнях використовувались такі незалежні змінні: частка місцевих

податків та зборів у місцевих бюджетах, капітальні видатки місцевої влади, напрями видатків місцевої влади). Тобто, при аналізі вже наявних досліджень з даної теми необхідно враховувати як незалежні змінні, так і період та регіон, який досліджується.

Світовий досвід застосування місцевих податків та зборів сягає 17 століття - тоді в Англії існував так званий податок на користь бідних, який забезпечував людям їжу та засоби для життя. У сучасній світовій практиці питання надходжень до місцевих бюджетів залежить від того, як розподіляються кошти серед різних ланок бюджетної системи: чи шляхом розподілу податків та інших доходів між бюджетами різних рівнів, чи шляхом закріплення конкретної частки податку за кожним рівнем при єдиній ставці оподаткування, чи шляхом встановлення територіальних надбавок до загальнодержавних податків. Це залежить і від устрою держави: федерального чи унітарного. При федеральному устрої і бюджетна система має ознаки федералізму, при унітарному устрої рух бюджетних коштів переважно визначається центральною владою.

Однак, варто зазначити, що при переважно унітарному устрої країни Європи характеризуються рисами бюджетного федералізму та бюджетної децентралізації. Для розвинених країн світу характерною є фінансова автономія місцевої влади. Країни, які мають рівень фінансової незалежності місцевих громад на рівні 70-95% - це Швейцарія, Швеція, Іспанія, Австрія. Трохи нижчий рівень - 55-70% - у Бельгії, Фінляндії, Франції.

У світовій практиці розвинених країн частка місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах коливається від країни до країни (від 30%), однак порівняно з Україною, частка у даних країнах є досить високою. Окрім того, кожна країна характеризується різною кількістю місцевих податків та зборів та можливістю органів місцевої влади встановлювати додаткові місцеві податки та збори.

Як і розвинені країни світу, так і країни, що розвиваються, мають у переліку місцевих податків та зборів податок на майно як такий, що має найменш негативний вплив на економічний стан населення та забезпечує місцеві бюджети стабільними доходами. Даний податок має певні недоліки: складно оцінити те чи

інше майно справедливо відносно інших об’єктів, вартість об’єкту оподаткування не завжди прямо залежить від доходів платника, недостатньо кваліфікованих спеціалістів з оцінки майна на ринку праці. Однак, дані недоліки нівелюються перевагами місцевого податку на майно: доходи від податку є стабільними, податок на майно спонукає власників використовувати майно більш ефективно, податок є зручним для адміністрування саме на місцевому рівні.

Якщо говорити про досвід місцевого оподаткування в Україні, то у 2014 році, з запуском реформи децентралізації, було пришвидшено процес фіскальної децентралізації. Процес децентралізації робить органи місцевого самоврядування більш автономними у прийнятті рішень, що стосуються громади. Загалом, процес децентралізації полягає у передачі повноважень на прийняття рішень місцевій владі, а також у передачі фінансових ресурсів для реалізації покладених на органи місцевого самоврядування повноважень. Одним з джерел надходжень місцевих бюджетів є податкові надходження, зокрема місцеві податки та збори. В Україні місцеві податки та збори є незначним джерелом доходів у місцевих бюджетах, однак мають високий потенціал стати вагомим дохідним джерелом завдяки процесам децентралізації. Місцеві податки та збори можуть стягуватись з таких груп об’єктів оподаткування, як майно, доходи або послуги, які отримує платник - суб’єкт оподаткування. Перелік місцевих податків та зборів наведений у Податковому кодексі України.

Місцеві податки та збори мають певні особливості: територіальна локалізованість, зростаюча роль у формуванні бюджетів, пряма залежність від діяльності органів самоврядування. Також, основними функціями місцевих податків та зборів виділяють фіскальну, регулятивну та децентралізуючу.

Досвід функціонування місцевих податків та зборів України змінювався залежно від певних законодавчих чи політичних змін. Протягом 2004-2011 років частка місцевих податків та зборів у доходах місцевих бюджетів не перевищувала рівня 4%. У 2012 році частка вже склала близько 6%. Причиною такого росту вважають прийняття Бюджетного та Податкового кодексів України

у 2010 році, що показало значний результат та вплив на місцеві податки вже у 2012 році.

Прийняття Бюджетного та Податкового кодексів України у 2010 році заклало собою підвалини для збору та використання місцевих податків та зборів, і саме це спричинило зростання частки місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах.

Наступною різкою зміною частки місцевих податків та зборів у доходах місцевих бюджетів України є 2015 рік, коли частка збільшилась більше, ніж у 3 рази - до 25.7%. Цьому сприяло прийняття у 2014 році законопроекту про реформу децентралізації - власне початок утворення об'єднаних територіальних громад та передання більшості повноважень та фінансових ресурсів до місцевої влади.

Після 2015 року спостерігається нестабільна тенденція руху частки місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах - є роки, у яких, порівняно з попереднім роком, частка збільшується, а є ті, у яких частка зменшується. Такі явища можуть бути пов'язані з економічними шоками, змінами на політичній арені, прийняттям несприятливих поправок до закону про децентралізацію та входом світової економіки у стан рецесії. У 2020 році частка місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах України склала 25.8%.

До місцевих податків та зборів в Україні належать: податок на майно, єдиний податок, туристичний збір, плата за паркування транспортних засобів. Якщо аналізувати динаміку окремих податків, то видно, що протягом 2012-2014 років частка єдиного податку у доходах від місцевих податків та зборів перевищувала 88%, у 2015 році частка впала до 40% через врахування до місцевих податків та зборів додаткових податків, а в наступні 2016-2019 роки піднялась до рівня 48%. Динаміка податку на майно характеризується часткою менш ніж 1% у місцевих податках та зборах у 2012-2014 роках, і різких зростанням частки до 59% у 2015 році за рахунок врахування до податку на майно плати на землю, а в 2016-2019 роках спостерігається зменшення частки до 51%.

Динаміка збору за паркування транспортних засобів характеризується зменшенням частки плати за паркування від 1.25% у 2012 році до 0.16% у 2019 році. Динаміка частки іншого збору - туристичного - у місцевих податках та зборах характеризується зменшенням від 0.7% до 0.13% у 2012-2017 роках, і незначним підвищенням до 0.27% у 2018-2019 роках.

Перелік місцевих податків та зборів України не є численним, порівняно і світовим досвідом. Органи місцевого самоврядування не мають права встановлювати та збирати додаткові податки. Цим місцева влада в Україні відрізняється від органів місцевої влади у багатьох країнах світу, де місцевій владі дозволено ініціювати додаткові місцеві податки та збори.

Для дослідження впливу місцевих податків та зборів на економічний розвиток регіонів України було побудовано економетричну модель. Було використано дані для 24 областей України та м.Київ за період 2012-2019 рр. Залежною змінною моделі виступив валовий регіональний продукт, а незалежними змінними - капітальні інвестиції, витрати населення, експорт регіону, частка місцевих податків та зборів у зведеному бюджеті області.

За результатами побудованої моделі, такі критерії, як R^2, Т-критерій Стьюдента, t-Statistic, F-критерій Фішера, тест на нормальність Жарга-Бера, тест на значимість включених у модель фіксованих ефектів свідчать про адекватність моделі та значний прямий вплив перерахованих показників, зокрема частки місцевих податків та зборів, на валовий регіональний продукт областей України. Однак, критерій Дарбіна - Уотсона такої впевненості не дає, адже знаходиться у проміжку невизначеності.

Результати моделі можна інтерпретувати таким чином: збільшення капітальних інвестицій влади, збільшення особистих витрат населення, збільшення експорту конкретної області та збільшення частки місцевих податків та зборів призведе до збільшення валового регіонального продукту області. Якщо говорити конкретно про частку місцевих податків та зборів, то збільшення даного показника на 1% призведе до збільшення валового регіонального продукту на 0.6% - такий висновок можна зробити зі стовпця Coefficient.

При аналізі системи місцевого оподаткування в Україні було виокремлено такі основні проблеми: існує мала кількість місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах України, порівняно з місцевими бюджетами країн світу; відсутня свободи органів місцевого самоврядування у питаннях встановлення додаткових місцевих податків та зборів.

При аналізі конкретних податків було визначено, що податок на майно має недолік у тому, що оподаткування майна є однаковим незалежно від того, чи нерухомість розташована у сільській чи міській місцевості, у центрі чи на околиці міста. Якщо говорити про елементи податку на майно, то транспортний податок має недолік у тому, що ним оподатковується тільки відносно нове та дороге рухоме майно. Також, транспортним податком не оподатковуються такі види рухомого майна, як гелікоптери, яхти, катери тощо, хоча потенційно дані види рухомого майна можуть бути вагомою базою для оподаткування.

Недолік єдиного податку полягає в тому, що зобов'язує платників сплачувати єдиний внесок на державне соціальне страхування навіть у ті періоди, коли підприємець не отримує прибуток, що спричиняє закриття багатьох малих підприємців.

У туристичному зборі основним недоліком є те, що через поширення тіньового бізнесу в туризмі приватні підприємці, які забезпечують туристів послугами проживання, не завжди збирають туристичний збір, що значно скорочує надходження від даного збору до місцевих бюджетів.

Плата за паркування транспортних засобів характеризується тими недоліками, що існує складність в контролі підрахунку годин паркування, а також у тому, куди саме надходитимуть кошти від збору - до місцевого бюджету за адресою паркувальних місць, чи за адресою реєстрації особи - платника збору.

Проаналізувавши зазначені вище проблеми системи місцевого оподаткування в Україні, було запропоновано такі основні заходи для вирішення проблем:

- збільшити повноваження місцевої влади встановлювати додаткові місцеві податки та збори;

- покращити процес аудиту ймовірних об’єктів чи суб’єктів оподаткування місцевими податками;
- враховувати при оподаткуванні нерухомості місце її розташування та ринкову вартість, знизити нижню межу вартості оподатковуваного транспорту і розширити перелік рухомого майна, що оподатковується;
- переглянути вимоги для платників єдиного податку стосовно оплати соціального внеску у періоди, коли немає прибутку;
- підвищити ставку туристичного збору;
- запровадити більш детальний аудит обрахунку площі та годин використання паркувальних місць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стукало Н.В, Литвин М.В. Світовий досвід фінансування регіонального розвитку: Монографія. *Інновація.* 2015, 236 с. URL: http://repository.dnu.dp.ua:1100/?page=inner_material&id=1529
2. Аверинцев С.С. Філософський енциклопедичний словник. *НАН України.* 2002, 751 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf
3. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія у 3 томах. *Київ: Академія*. 2002, 952 с.
4. Robert G. Lynch. Rethinking Growth Strategies: How State and Local Taxes and Services Affect Economic Development. *Economic Policy Institute.* 2004. URL: http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.172.8487
5. Thomas Romans and Ganti Subrahmanyam. State and Local Taxes, Transfers and Regional Economic Growth. *Southern Economic Journal.* Vol. 46, No. 2 (Oct., 1979), pp. 435-444 (10 pages). URL: https://www.jstor.org/stable/1057417?seq=1

6. Alaeddin Mofidi and Joe A. Stone. Do State and Local Taxes Affect Economic Growth? *The Review of Economics and Statistics.* Vol. 72, No. 4 (Nov., 1990), pp. 686-691 (6 pages). URL: https://www.jstor.org/stable/2109611?seq=1
7. Arwiphawee Srithongrung. Kenneth A. Kriz. The Impact of Subnational Fiscal Policies on Economic Growth: A Dynamic Analysis Approach. *Journal of Policy Analysis and Management*, FALL 2014, Vol. 33, No. 4, pp. 912-928. URL: https://www.jstor.org/stable/24033314
8. Ярошенко Ф.О., Павленко В.В., Павленко В.Л. Історія податків та оподаткування в Україні. *Видавничий дім "Персонал".* 2012, 416 с.
9. Мороз О.В. Роль місцевих податків і зборів у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів. Реферат кваліфікаційної роботи. *Одеський національний економічний університет.* 2019, 8 с.
10. Пігуль Н.Г., Боярко І.М., Люта О.В. Європейський досвід формування доходів місцевих бюджетів. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2012, № 5, Т. 2. С. 138-142.
11. Барановська Н.І. Зарубіжний досвід формування податкових надходжень місцевих бюджетів. *Економіка та митно-правові відносини.* 2018, № 8. С. 32-39.
12. Ткач А.М., Федорук Л.Д. Сутність фінансової незалежності місцевого самоврядування та проблеми її зміцнення. *Молодь: освіта, наука, духовність: Тези доповідей. Університет «Україна».* 2012 р. 479 с.
13. Top developing countries at Investopedia.com. URL: https://www.investopedia.com/updates/top-developing-countries/
14. Taxation Revenue, Australia. Statistics about taxation revenue collected by the various levels of government in Australia. URL: https://www.abs.gov.au/statistics/economy/government/taxation-revenue-australia/latest-release
15. State budget means for the business. URL: http://img07.en25.com/Web/RSMAustraliaPtyLtd1/%7Bfcd7e504-1618-4eca-a1ce-85e6dca017c9%7D_2019-06-25_State_budget_2019_-_QLD.pdf

16. The tax system in Canada. *Dynamic funds.* URL: https://dynamic.ca/eng/snapshots/newcomer/newcomer_taxsystem.html
17. Simple Tax Guide for Americans in Chile. *Taxes for expats.* URL: https://www.taxesforexpats.com/chile/guide
18. Dillinger William. Urban Property Taxation in Developing Countries. *World Development Report. World Bank.* 1988. URL: http://documents1.worldbank.org/curated/en/245481468764354972/pdf/multi-page.pdf
19. Simple Tax Guide for Americans in Canada. URL: https://www.taxesforexpats.com/chile/guide
20. Гостєва О.Ю. Місцеві податки в зарубіжних країнах: досвід та напрями застосування в Україні. *Економіка та право. Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Київ.* №3 (45), 2016.
21. Путівник "Обережно, тут гаряче! Абетка простих пояснень про складні речі". *Школа місцевого самоврядування DESPRO*. Київ, 2019.
22. Децентралізація в Україні: теорія та практика. *Онлайн-курс на платформі Prometheus.* URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+DC101+2017_T4/course/
23. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навчальний посібник. Київ, 2017. 110 с.
24. Decentralization in the transition economies: challenges and the road ahead. *Poverty Reduction and Economic Management Unit, Europe and Central Asia, World Bank.* 2001. P. 3–11.
25. Кучерявенко М.П., Білінський Д.О. Фінансове право. Підручник. *Право-Харків,* 2013, 28 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/169/1-28.pdf
26. Простебі Л.І. Податкові надходження та їх значення у формуванні доходної частини місцевих бюджетів. *Гроші, фінанси, кредит.* № 3, 2015. с. 153-163

27. Матвеєва Т.О., Козинець І.Г. Особливості фінансово-правового регулювання місцевих податків і зборів. *Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина : тези доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів*. 2017. С. 170-174. URL: http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/16578
28. Кулінич А.О., Мартинюк І.В. Транспортний податок в Україні: стан та перспективи. *Одеський національний економічний університет.* 2019. с.153-156
29. Нестеренко А.С. Майновий податок - транспортний податок як основа функціонування місцевих бюджетів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* №5, 2015. с.149-151
30. Дем'янчук О.І., Струмінська Б.М. Плата за землю як важливе джерело доходів місцевих бюджетів України та недоліки у його застосуванні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* № 24, 2013. С.114-117
31. Податковий кодекс України. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17
32. Жежкун І.М. Подвійне оподаткування лісових земель в Україні та його наслідки для лісогосподарської та деревообробної галузей. *Науковий вісник НЛТУ України.* №8, 2019. с. 97-101
33. Збір за місця для паркування транспортних засобів. *Територіальні органи ДФС у Дніпропетровській області.* 2015. URL: http://dp.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/178898.html
34. Покатаєва О.В. Справляння туристичного збору в Україні в контексті сучасного податкового законодавства. *Фінансове право.* № 1(19), 2012. с.21-24
35. Казюк Я.М. Сучасний стан і шляхи вдосконалення механізмів надходжень місцевих податків і зборів. *Теорія та практика державного управління.* № 3(38), 2012. с. 382-390.

36. Цимбалюк І.О., Підцерковний Б.В. Роль податків у забезпеченні фінансової автономії органів місцевого самоврядування. *Вісник Запорізького національного університету.* № 2(22), 2014. с. 179-187.
37. Доходи зведеного бюджету України. *Електронний журнал Мінфін.* URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/2014/
38. Доходи бюджетів України. *Ціна держави*. URL: http://old.cost.ua/budget/revenue/
39. Станкус Т., Крот Ю. Місцеві податки і збори. *Харків: Фактор*. 2017. 80 с.
40. Скільки місцеві бюджети заробили на землі? *Ціна держави.* URL: https://cost.ua/721-skilky-mistsevi-byudzhety-zarobyly-na-zemli/
41. Бондарук Т.Г. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та можливості його застосування в Україні. *Збірник наукових праць Національного університету ДПС України.* № 1, 2011.С. 56-66.
42. Пономарьова В.С. Проблемні аспекти майнового оподаткування: українська практика та зарубіжний досвід. *Проблеми та перспективи розвитку економіки України: погляд молоді. Матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції.* 2021. 447 с.
43. Делас В.А., Грицаюк А.В. Актуальні проблеми та напрями реформування спрощеної системи оподаткування в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. № 4(44), 2018.
44. Надьон О., Шведун В.. Проблеми законодавчого регулювання стягнення туристичного збору. *Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 18–19 березня 2020.* 2020. –186 с.
45. Костяна О.В., Ясько В.В. Особливості справляння збору за місця для паркування транспортних засобів на прикладі м.Чугуєва. *Глобальні та національні проблеми економіки.* № 16, 2017. URL: http://global-national.in.ua/archive/16-2017/139.pdf
46. Кушал І.М, Присяжний С.В. . Напрями реформування системи місцевого оподаткування в Україні. СНУ ім. В.Даля. URL: http://filelibsnu.at.ua/naukovi/Naukovi_visti/PDF_10_2013/9.pdf

47. Хромушина Л.А. Спрощена система оподаткування в Україні: реалії, проблеми та перспективи застосування. *Глобальні та національні проблеми економіки.* № 14, 2016.
48. Бокій О. В. Проблеми справляння туристичного збору в Україні. *Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і молодих учених.* 2016. 124-125 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця “Індекс людського розвитку. 2019 рік”

Країна	**Статус**	**Індекс людського розвитку**
Аргентина	Та, що розвивається	0.83
Австралія	Розвинена	0.93
Бразилія	Та, що розвивається	0.75
Канада	Розвинена	0.91
Чилі	Розвинена	0.82
Китай	Та, що розвивається	0.72
Франція	Розвинена	0.89
Німеччина	Розвинена	0.91

Греція	Розвинена	0.87
Ізраїль	Розвинена	0.89
Італія	Розвинена	0.87
Малайзія	Та, що розвивається	0.78
Мексика	Та, що розвивається	0.76
Нідерланди	Розвинена	0.92
Нігерія	Та, що розвивається	0.51
Північна Корея	Та, що розвивається	-
Норвегія	Розвинена	0.94
Філіппіни	Та, що розвивається	0.66
Катар	Та, що розвивається	0.85
Росія	Та, що розвивається	0.79
Південна Корея	Розвинена	0.89
Іспанія	Розвинена	0.87
Швеція	Розвинена	0.90
Тайвань	Розвинена	0.88
Туреччина	Розвинена	0.76

ДОДАТОК Б

TABLE 1.—ESTIMATES FOR NET INVESTMENT AND EMPLOYMENT IN MANUFACTURING (1962–1982, *t*-STATISTICS IN PARENTHESES)

Independent Variables	Investment (a)	Investment (b)	Employment (a)	Employment (b)
Revenues:				
Taxes	−9.69[b]	−1.87	−4.96[b]	0.37
	(−1.88)	(−1.06)	(−3.15)	(0.69)
Other revenues	−13.35[b]	−2.59[b]	−6.13[b]	−0.57
	(−2.65)	(−2.83)	(−3.98)	(−2.07)
Expenditures:				
Health	7.93		5.62[b]	
	(1.12)		(2.60)	
Education	9.26[a]		4.33[b]	
	(1.44)		(2.20)	
Highways	8.95		3.77[b]	
	(1.34)		(1.84)	
Other expenditures	4.35		5.49[b]	
	(0.78)		(3.23)	
Surplus (Deficit)	12.11[b]		5.71[b]	
	(2.37)		(3.66)	
UI benefits	−6.69	4.97	−4.34[b]	0.83
	(−0.98)	(0.95)	(−2.08)	(0.53)
Transfer payments		−15.77[b]		−8.75[b]
		(−2.35)		(−4.29)
Other Variables:				
Unemployment rate	−2.45[b]	−3.36[b]	−1.28[b]	−1.67[b]
	(−1.86)	(−2.68)	(−3.17)	(−4.42)
Female ratio	−0.93	−0.41	1.35	1.79
	(−0.12)	(−0.05)	(0.55)	(0.74)
Nonwhite ratio	−0.96	−0.37	−0.39	−0.16
	(−0.70)	(−0.27)	(−0.93)	(−0.40)
Age 13–17 ratio	4.70	6.86	−0.47	0.02
	(0.76)	(1.10)	(−0.25)	(0.01)
Age 18–65 ratio	4.44[b]	3.23[a]	2.02[b]	1.74[b]
	(2.10)	(1.55)	(3.16)	(2.78)
Union ratio	0.80	0.60	0.19	0.12
	(1.11)	(0.80)	(0.83)	(0.55)
Industry mix ratio	2.07[b]	2.71[b]	1.31[b]	1.58[b]
	(1.97)	(2.60)	(4.09)	(5.04)
North	−4.17	−3.19	−4.79[b]	−4.53[b]
	(−0.64)	(−0.49)	(−2.41)	(−2.30)
South	2.03	1.00	−1.54	−1.69
	(0.32)	(0.16)	(−0.80)	(−0.89)
West	−4.42	−4.87	−2.46	−2.43
	(−0.41)	(−0.75)	(−1.25)	(−1.26)
1967–72	−43.61[b]	−36.27[b]	−6.05[a]	−2.55
	(−3.86)	(−3.60)	(−1.75)	(−0.85)
1972–77	−13.68	−11.22	−4.90	−3.69
	(−1.03)	(−0.98)	(−1.21)	(−1.08)
1977–82	−8.30	−3.37	−1.60	2.08
	(−0.41)	(−0.17)	(−0.26)	(0.35)
Intercept	53.69[b]	49.71[b]	15.73[b]	13.95[b]
	(5.61)	(5.81)	(5.37)	(5.43)
R^2	0.51	0.49	0.56	.56
d.f.	178	182	178	182

[a] Significant at the 0.10 level, 1- or 2-tailed test as appropriate.
[b] Significant at the 0.05 level, 1- or 2-tailed test as appropriate.
Notes: Variables are first-differenced and expressed as percentage points (except for the binary regional and time variables), with dependent variables in logarithms. Tax and expenditure variables are proportions of state personal income. See text for data period and variable descriptions.

Джерело: [38, ст.689]